

**ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ З РОЗВИТКУ МЕЛІОРАЦІЇ,
РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРОДОВОЛЬЧИХ ПРОГРАМ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«МЕТОДИЧНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР З АКВАКУЛЬТУРИ»**

**КОМПЛЕКСНІ РІШЕННЯ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ
ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ПРОДОВОЛЬЧИХ ВИКЛИКІВ**

Методичні рекомендації

УДК 338.43:639.3:339.562(477)

Схвалено Науково-технічною радою Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (протокол № 2 від 11.02.2026 р.)

Схвалено ДУ «Методично-технологічний центр з аквакультури» (протокол № 40 від 02.12.2025 р.)

Рекомендовано до друку науковою радою економічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 1 від 29.10.2025 р.)

Рецензенти:

Кваша С. М., д.е.н., проф., академік НАН України, проректор з навчальної і виховної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Світельський М., кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Комплексні рішення імпортозаміщення продукції аквакультури України в умовах продовольчих викликів. Методичні рекомендації. Шарило Ю. Є., Поплавська О. С., Шевель О. О., Герасимчук В. В., Вдовенко Н. М., Плічко В. Ф., Дмитришин Р. А., Заленська Є. А. К.: НУБіП України. 2026. 51 с.

ISBN 978-617-8798-70-3

У методичних рекомендація представлено обсяги імпорту продукції аквакультури в Україні, визначено видовий склад імпорту та сформульовано можливі напрямки розвитку аквакультури, які могли би сприяти зменшенню імпортозалежності українського ринку риби та морепродуктів за рахунок власного виробництва умовах глобальних і продовольчих викликів. Дослідження містить перелік конкретних товарних підкатегорій, що були об'єктом аналізу: позиція 0302 – Риба свіжа або охолоджена (підкатегорії: 030211000, 302140000, 302840000, 302853000); позиція 0303 – Риба морожена, крім рибного філе та іншого м'яса риб (підкатегорії: 303120000, 303130000, 303140000, 303230000, 303240000, 303250010, 303260000, 303340000, 303841000, 303891011, 303891019, 303895500); позиція 0304 – Філе рибне та інше м'ясо риб (включаючи фарш), свіже, охолоджене або морожене (підкатегорії: 304330000 + 304630000, 304410000 + 304810000, 304420000+ 304820000, 304491010 + 304891010, 304320000 + 304620000 + 304930000, 304690010 (крім видів *Cyprinus carpio* та *Carassius carassius*), 304310000 + 304610000).

Розраховано на працівників сільського та рибного господарства, слухачів мікрокурсу «Навігатор з аквафермерства», науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрів, фахівців галузей аграрного сектору економіки України.

УДК 338.43:639.3:339.562(477)

Передрукування заборонено

© ДУ «МТЦ з аквакультури», НУБіП України, 2026

© Колектив авторів, 2026

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Зовнішньоторговельна динаміка рибної продукції ЄС у контексті конкурентоспроможності та ринкової стабільності	6
2. Товарні підкатегорії української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності в частині продукції аквакультури	8
3. Товарні підкатегорії української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності за продукцією походженням з рибальства	26
4. Економічна ефективність виробництва кларієвого сома (<i>Clarias gariepinus</i>) у системі імпортозаміщення	
5. Розрахунок та аналіз показників економічної ефективності виробництва райдужної форелі як інструмент імпортозаміщення продукції аквакультури	35
6. Напрямки розвитку аквакультури для сприяння зменшення імпортозалежності українського ринку риби та морепродуктів за рахунок власного виробництва	39
Список рекомендованої літератури	41
Додатки	44

Передмова

Продукція аквакультури є основним джерелом забезпечення людства рибо- та морепродуктами [1]. З іншого боку, у багатьох країнах глобальної Півночі, за виключенням Норвегії, Канади, Ісландії, зокрема у країнах ЄС та США, значну частку у структурі постачання рибо- та морепродуктів займає імпорт [2; 3]. Така сама ситуація історично склалась і в Україні [1]. У зв'язку з цим, враховуючи зокрема і питання продовольчої безпеки, постійно порушуються питання зменшення імпортозалежності, збільшення виробництва вітчизняної аквакультури [4]. Це питання було одним із головних у багатьох попередніх вказівках Єврокомісії щодо розвитку європейської аквакультури [5; 6; 7], яке згодом перемістилось на нижчі щаблі у ієрархії актуальності проблем аквакультури, поступившись місцем питанням сталості виробництва, забезпечення мінімального, аж до позитивного, впливу виробництва на довкілля [8]. В США, особливо враховуючи курс чинної адміністрації та заяви американських науковців і підприємців [9; 10], існують ті самі перешкоди для розвитку аквакультури, що і у ЄС, тобто надвеликий адміністративний тягар та вимоги щодо дотримання законодавства із захисту довкілля, але у США є перевага у частині дуже великих акваторій вод ВЕЗ та внутрішніх водойм, чого бракує Європі, і існують певні перспективи щодо імпортозаміщення.

Матеріалом для дослідження слугували дані Державної служби статистики України в частині імпорту риби та морепродуктів [1]. До аналізу було включено показники за період з 1996 по 2024 роки – товари групи 03, позицій 1604, 1605 та 230120 за українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД).

Оскільки, певна додаткова деталізація в УКТ ЗЕД з'являлась поступово, то в результаті внесення змін та доповнень до Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС) Всесвітньої митної організації, додаткові застереження наведено нижче за текстом під час аналізу імпорту окремих товарних підкатегорій [1].

Для перерахунку ваги товарів на живу вагу використано коефіцієнти, запропоновані Європейською обсерваторією ринків продукції рибальства та аквакультури (EUMOFA) [11]. Для товарів вони становили:

– позиція 0302: сьомга – 1,14; форелі –1,15; сомоподібні – 1,12; дорада (аурата) та лаврак(європейський) – 1,00; решти видів – 1,00;

– позиція 0303: сьомга – 1,16, форелі – 1,13, сомоподібні – 1,12, решта видів – 1,00;

– позиція 0304: лососеві – 1,60; форелі – 1,80; сомоподібні – 2,3; тилапії – 2,86; решта видів – 2,22.

У методичних рекомендаціях представлено обсяги імпорту продукції аквакультури в Україні, визначено видовий склад імпорту та сформульовано припущення щодо можливих напрямів аквакультури, які могли би сприяти зменшенню імпортозалежності українського ринку риби та морепродуктів за рахунок власного виробництва.

1. Зовнішньоторговельна динаміка рибної продукції ЄС у контексті конкурентоспроможності та ринкової стабільності

У 2024 р. ринок рибної продукції та аквакультури в Європейському Союзі продовжував демонструвати стабільне зростання витрат домогосподарств, які досягли € 62,8 млрд, що на 4 % більше, ніж у попередньому році. Це зростання було зумовлене переважно високими цінами, а не збільшенням споживання: попит на свіжу рибу серед населення скорочується вже третій рік поспіль [13].

Торговельні потоки ЄС у 2024 р. дещо сповільнилися: загальна вартість торгівлі зменшилася на 1 %, а обсяги – на 0,5 %. Внутрішньоєвропейська торгівля становила майже половину всіх операцій, але імпорт із країн поза ЄС залишався вагомим – 5,9 млн тонн на суму 29,9 млрд євро. Експорт із ЄС був значно меншим – 2,2 млн тонн (8,3 млрд євро), що підтверджує статус ЄС як нетто-імпортера рибної продукції. Дефіцит торгового балансу ЄС у сфері рибальства та аквакультури у 2024 р. трохи скоротився завдяки зростанню експорту та зменшення імпорту (табл. 1).

Таблиця 1 – Експорт продукції рибальства та аквакультури основних світових торговців (обсяг у мільйонах тонн і номінальна вартість у мільярдах євро) та % експорту, призначеного для ЄС, від загального обсягу в 2024 р. [13].

	2020		2021		2022		2023		2024		2024/2023	
	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість
Китай	4,91	17,11	4,86	19,24	4,87	22,97	5,06	19,77	5,89	20,16	+16%	+2%
Норвегія	2,73	9,87	3,10	11,94	2,95	15,03	2,86	15,13	2,76	14,98	-4%	-1%
ЄС	2,54	6,87	2,42	6,76	2,31	8,07	2,22	8,13	2,20	8,25	-1%	+1%
США	2,74	5,59	2,74	6,21	2,52	7,38	2,61	7,22	2,33	6,41	-10%	-11%
Тайланд	1,59	5,13	1,51	4,69	1,54	5,64	1,48	5,13	1,59	5,50	+8%	+7%
Японія	0,61	1,80	0,66	2,17	0,65	2,58	0,49	2,18	0,47	1,92	-4%	-12%

Джерело: опрацювання EUMOFA за даними EUROSTAT (для торг.потоків EU, online data code DS-045409) та Trade Data Monitor (для країн-не членів ЄС)

Однак ситуація на рівні окремих країн була різною: Іспанія, Франція, Італія та Нідерланди збільшили дефіцит, а Данія, Швеція та Німеччина – навпаки, покращили свої показники. Серед основних видів продукції найбільше зростання імпорту спостерігалось у секторі лосося (обсяги +5 %), креветок (обсяги +4 %), тунця (обсяги +18 %), тоді як імпорт тріски та минтая скорочувався через зменшення квот і зміни ринкових часток (табл. 2).

Таблиця 2 – Імпорт продукції рибальства та аквакультури
основних світових торговців, 2024 р. [13]

	2020		2021		2022		2023		2024		2024/2023	
	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість	Обсяг	Вартість
ЄС	6,16	24,20	6,24	25,85	6,12	31,92	5,93	30,18	5,95	29,87	+0,3%	-1%
США	3,30	19,47	3,80	24,63	3,84	29,41	3,53	24,32	3,64	24,45	+3%	+1%
Китай	5,75	13,53	5,89	15,14	6,62	22,15	7,03	21,57	7,14	20,88	+1%	-3%
Японія	2,40	12,03	2,36	12,33	2,38	14,80	2,27	12,84	2,29	12,23	+1%	-5%
Тайланд	2,21	3,47	2,16	3,46	2,13	4,45	2,17	4,17	2,37	4,20	+10%	+1%
Норвегія	0,83	1,48	1,19	1,88	1,22	2,42	1,20	2,53	1,17	2,57	-3%	+2%

Примітка: обсяг у мільйонах тонн і номінальна вартість у мільярдах євро) та % імпорту з ЄС від загального обсягу. Опрацювання даних EUMOFA за даними EUROSTAT (для торг.потоків EU, online data code DS-045409) та Trade Data Monitor (для країн-не членів ЄС)

Основними постачальниками креветок були Еквадор, Аргентина, Індія, В'єтнам і Гренландія, а тунця – Еквадор. На глобальному рівні лідерами виробництва залишаються Китай, Індія, Індонезія та В'єтнам. ЄС посідає восьме місце у світі за обсягами виробництва рибної продукції.

Серед зовнішньоторговельних партнерів ЄС:

- Китай – найбільший експортер рибної продукції, основні напрямки експорту: США, В'єтнам, Нідерланди.
- США – другий за обсягом імпорту, основні постачальники: Чилі (лосось), Індія, Еквадор, Індонезія (креветки).
- Норвегія – найбільший у світі постачальник лосося, основні ринки: ЄС, Китай.
- Японія – імпортує понад 80 % рибної продукції, основні постачальники: Китай, В'єтнам, Індія, Індонезія, Таїланд.
- Таїланд – має профіцит торгового балансу, основний експорт – готовий та консервований тунець, основний ринок – США.

Загалом, ЄС залишається одним із найбільших імпортерів рибної продукції у світі, а динаміка імпорту та експорту залежить від змін у виробництві, квотах, ціновій політиці та глобальних економічних процесах [13].

2. Товарні підкатегорії української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності в частині продукції аквакультури

Аналізуючи дані обсягу імпортованої продукції, протягом останніх п'яти років відбулись суттєві зміни у суспільстві та на міжнародній арені. Зокрема, головним викликом стало введення воєнного стану, який відчутно вплинув на обсяги імпорту та деякою мірою на його структуру у частині видового складу [11].

Дослідження містить перелік конкретних товарних підкатегорій, що були об'єктом аналізу:

- позиція 0302 – Риба свіжа або охолоджена підкатегорії: 030211000, 302140000, 302840000, 302853000;

- позиція 0303 – Риба морожена, крім рибного філе та іншого м'яса риб підкатегорії: 303120000, 303130000, 303140000, 303230000, 303240000, 303250010, 303260000, 303340000, 303841000, 303891011, 303891019, 303895500;

- позиція 0304 – Філе рибне та інше м'ясо риб (включаючи фарш), свіже, охолоджене або морожене підкатегорії: 304330000 + 304630000, 304410000 + 304810000, 304420000 + 304820000, 304491010 + 304891010, 304320000 + 304620000 + 304930000, 304690010 (крім видів *Cyprinus carpio* та *Carassius carassius*), 304310000 + 304610000.

Товарні підкатегорії української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УК ЗЕД) визначені в додатку до Закону України «Про Митний тариф України» від 19.10.2022 № 2697-IX [14]. При цьому слід враховувати попередні застереження щодо країни походження цих товарів. Повнота охоплення продукції аквакультури в цьому дослідженні не досягає 100 % (внаслідок періодичних змін у найменуванні товарних категорій та підкатегорій). Але з іншого боку, зважаючи на високу частку домінуючих імпортованих видів (сьомга, пструги, європейський лаврак і дорада), можна стверджувати, що аналіз покриває понад 90 % загального обсягу імпортованої продукції аквакультури. Ціна одиниці продукції, що імпортується, визначена за митною вартістю товарів (CIF, тобто Cost, Insurance and Freight, або Вартість,

страхування і фрахт) у доларах США за 1 кг, а вітчизняної продукції аквакультури, відповідно до даних, які представлені у статистичній галузевій формі звітності № 1 А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__р.» та № 1 А-аквакультура (річна) з 2023 р. «Звіт про аквакультуру за 20__рік» і даних наданих до підрозділу статистики ФАО, і це є гуртовою ціною продукції «на березі ставка».

Аналіз періоду з 1996 р. до 2024 р. показує, що обсяги імпорту в усіх аналізованих категоріях коливались у доволі великому діапазоні (рис. 1 та рис. 2).

Рисунок 1 – Динаміка імпорту риби- та морепродуктів (група 03 + позиція 1604) в абсолютних числах (тонни) за 1996–2024 рр.

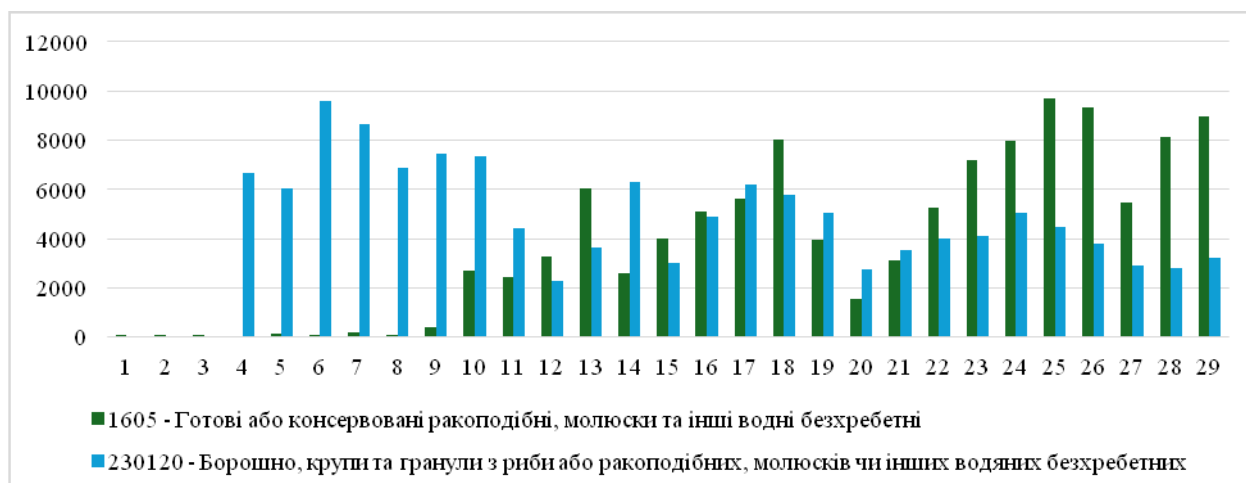

Рисунок 2 – Динаміка імпорту риби- та морепродуктів (позиція 1604 + підпозиція 230120) в абсолютних числах (тонни) за 1996–2024 рр.

Основна частина імпорту в усі роки припадала на товари групи 03 («Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні») – від 81,8 % 2000 року до 93,6 % 1996 року (рис. 3 та рис. 4).

Рисунок 3 – Динаміка імпорту рибо- та морепродуктів за окремими групами та підгрупами (група 03 + позиція 1604) у відсотках від загального обсягу за 1996–2024 рр.

У 2024 р. на цю групу у цілому припадало 89,4 %. На товари позиції 1604 («Готова або консервована риба; ікра осетрових (чорна ікра) та ікра інших риб») протягом 1990-х-початку 2000-х років припадало 11–16 %, а від 2009 р. на цю позицію товарів припадало від 8,5 до 7 % (від обсягів 03+1604+1605+230120).

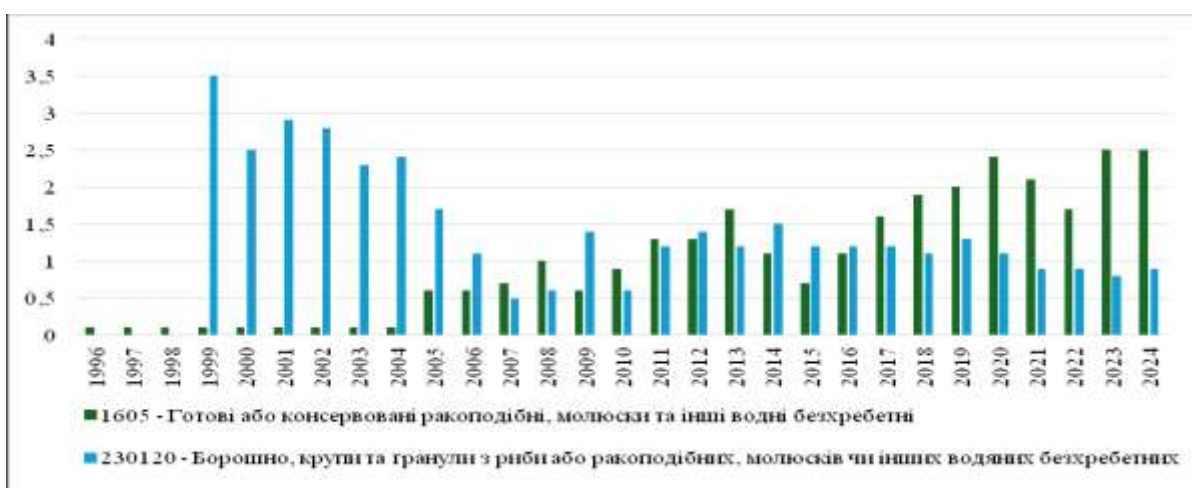

Рисунок 4 – Динаміка імпорту рибо- та морепродуктів за окремими групами та підгрупами (позиція 1604, підпозиція 230120) у відсотках від загального обсягу за 1996–2024 рр.

Таким чином, провідну роль в імпорті відігравали та відіграють товари групи 03, до яких належать виключно продукти харчування (крім товарів позиції 0301 «Жива риба», обсяги імпорту якої мінімальні). Продовжуючи аналіз імпорту, здійснено детальний розгляд ситуації з товарами цієї групи у розрізі окремих позицій (рис. 5 і рис. 6).

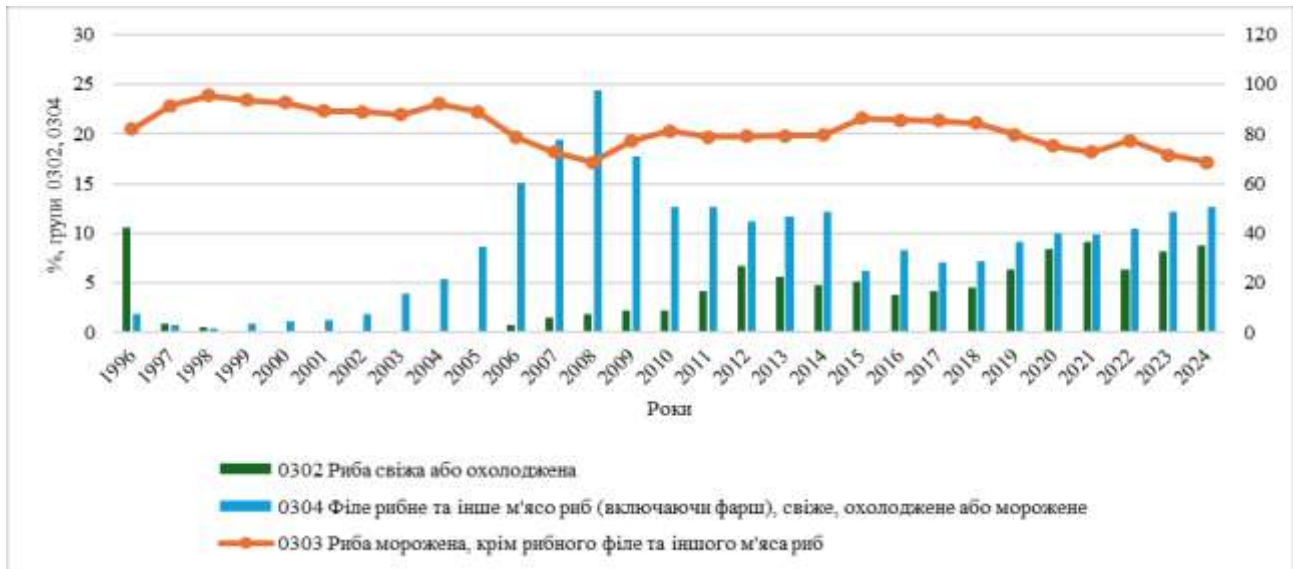

Рисунок 5 – Динаміка питомої ваги окремих позицій товарів (0302, 0303, 0304) в імпорті товарів групи 03 у % за 1996–2024 рр.

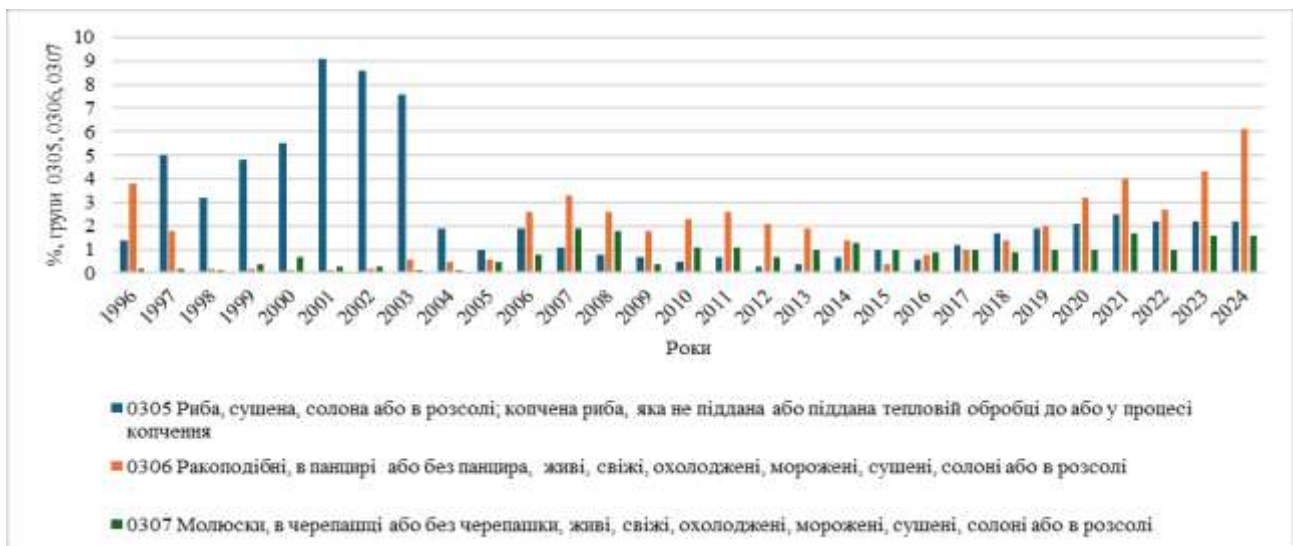

Рисунок 6 – Динаміка питомої ваги окремих позицій товарів (0305, 0306, 0307) в імпорті товарів групи 03 у % за 1996–2024 рр.

Частка товарів позиції 0301 «Жива риба» в усі роки (1996–2024) ніколи не перевищувала 0,1 %, як, власне, і частка товарів позицій 0308 (за поодинокими

випадками за час спостережень) та 0309. Частки товарів позицій 0305 «Риба сушена, солоні або в розсолі; риба гарячого або холодного копчення, рибне борошно, порошок» та 0304 «Філе рибне та інше м'ясо риб (включаючи фарш), свіже, охолоджене або заморожене, гранули, придатні для харчування», 0306 «Ракоподібні, в панцирі або без панцира, живі, свіжі, охолоджені, заморожені, сушені, солоні або в розсолі; копчені ракоподібні, в панцирі або без панцира, гарячого або холодного копчення, ракоподібні в панцирі, варені у воді або на парі, охолоджені або неохолоджені, заморожені, сушені, солоні або в розсолі; борошно, порошок та гранули з ракоподібних, придатні для харчування» та 0307 «Молюски, в черепашці або без черепашки, живі, свіжі, охолоджені, заморожені, сушені, солоні або в розсолі; копчені молюски, в черепашці або без черепашки, гарячого або холодного копчення, борошно, порошок та гранули з молюсків, придатні для харчування» протягом 2020–2024 рр. несуттєво зросли до 1,6–2,2 %. Частка товарів позиції 0306 протягом 2020–2024 рр. поступово зросла до 6,1 %. Частка товарів позиції 0308 «Водяні безхребетні, крім ракоподібних і молюсків, живі, свіжі, охолоджені, заморожені, сушені, солоні, в розсолі або копчені, гарячого або холодного копчення, борошно, порошок і гранули з водяних безхребетних даної товарної позиції, придатні для харчування» взагалі мізерна (за той час що вона була виокремлена у Митному тарифі України, ця частка не сягала і 0,1 %). Тобто найбільш важливу роль у забезпеченні харчування населення України відігравали товари позицій 0302 «Риба свіжа або охолоджена, крім рибного філе та іншого м'яса риб товарної позиції 0304», 0303 «Риба заморожена, крім рибного філе та іншого м'яса риб товарної позиції 0304» та 0304 «Філе рибне та інше м'ясо риб (включаючи фарш), свіже, охолоджене або заморожене». На ці три товарні позиції разом припадало протягом 2020–2024 рр. від 90,1 % (2024) до 94,1 % (2022) за сталого поступового зростання обсягів імпорту (питомої ваги) товарів позиції 0304 (філе). Варто звернути увагу (рис. 7), що питома вага товарів позицій 0302+0303+0304, тобто продукції з власне риб, поступово зменшується за рахунок зростання частки товарів позиції 0306 (ракоподібні).

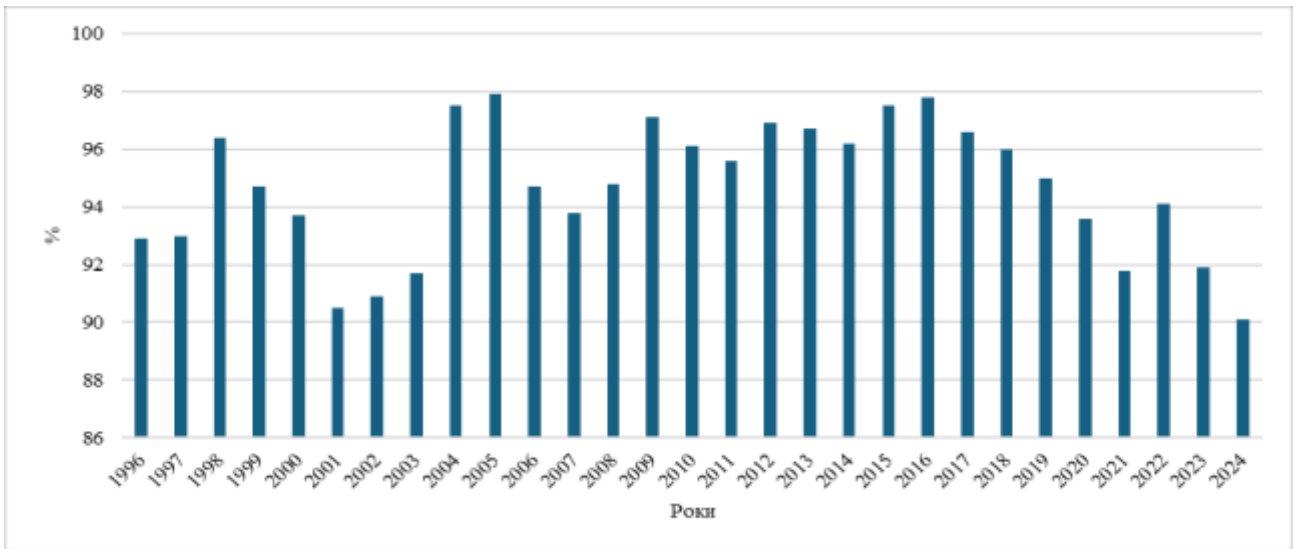

Рисунок 7 – Питома вага товарів позицій 0302 + 0303 + 0304 у загальному імпорті товарів групи 03 за 1996–2024 рр. у %

Саме ці позиції ми проаналізували більш детально на предмет імпорту риби походженням з аквакультури.

Як видно з даних, наведених на рис. 8, частка продукції аквакультури протягом 2020–2024 рр. суттєво зросла у порівнянні з попереднім періодом та сягнула 2024 року 17,1 %.

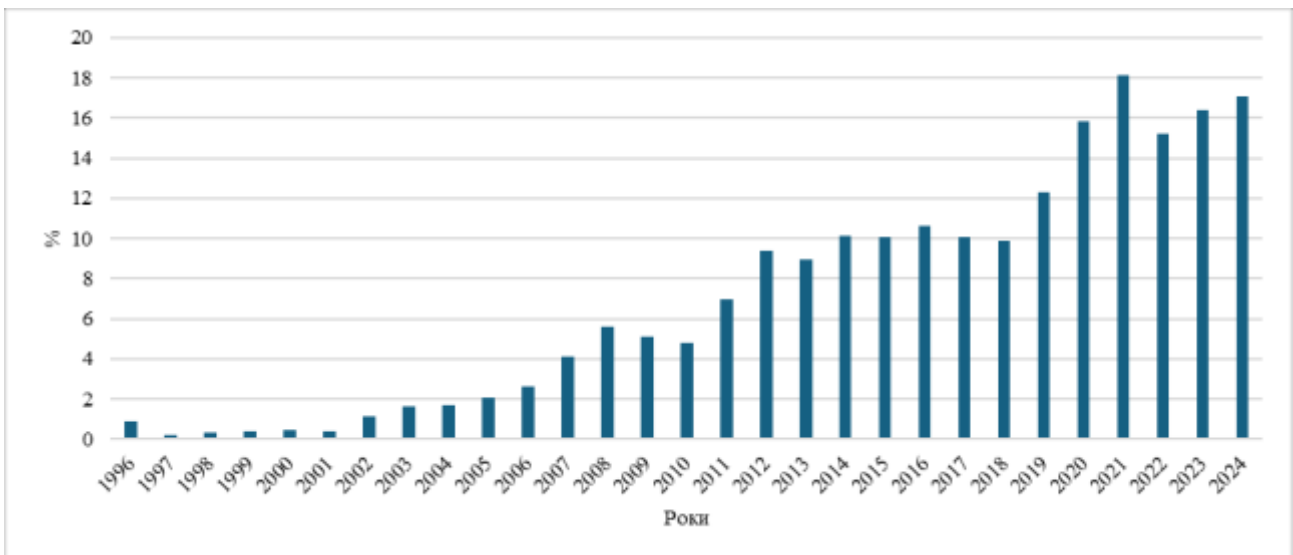

Рисунок 8 – Питома вага продукції походженням з аквакультури серед товарів позицій 0302+0303+0304 у % за 1996–2024 рр.

За більш деталізованим розглядом (рис. 9) частки продукції аквакультури за окремими позиціями, чітко видно, що у товарній позиції 0302 вона зросла з

0,2 % 1998 року до 99,2 % 2024 року, тобто чи не уся продукція позиції 0302 риба свіжа та охолоджена, що постачається в Україну, станом на сьогодні є продукцією аквакультури.

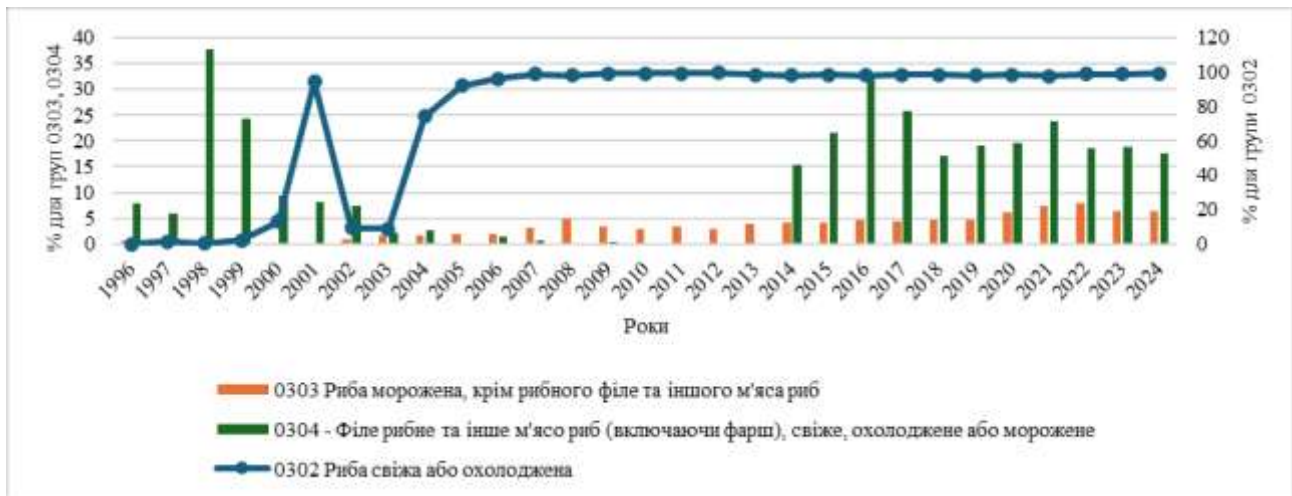

Рисунок 9 – Частка продукції походженням з аквакультури у розрізі окремих позицій 0302, 0303 та 0304, % від загального обсягу імпорту за цією підгрупою за 1996–2024 рр.

У позиції мороженої продукції ця частка дещо зросла у порівнянні з періодом до 2020 р. і протягом 2020–2024 рр. знаходилась у діапазоні 6,2–7,9 %, а у позиції 0304 (філе та фарш) стрімко сягнула (після кодифікації пангасіуса та тилляпії) 20–30 % (станом на 2019 рік – 19,2 %), після чого протягом 2020–2024 рр. обсяги імпорту філе з риби походженням з аквакультури знаходились на рівні 17,6–23,8 %.

Окремо за кожною позицією товарів проаналізовано видовий склад риб і груп риб (об'єктів аквакультури), що імпортуються (рис. 10–12).

Як видно, серед товарів позиції 0302 значно переважають пструги (52,2 % від усієї продукції аквакультури) та сьомга (37,9 %), а також помітна роль лаврака (2,8 %) та доради (7,0 %). Тобто протягом періоду дослідження (2020–2024 рр.) фактично змінилась роль в імпорті пстругів та сьомги – 2019 року співвідношення було зворотнім.

Значно зменшилась частка лаврака, а частка доради дещо зросла. За повідомленнями ЗМІ [15], за обсягами імпорту пстругів (форелей) з Норвегії

Україна увійшла до трійки світових лідерів. На решту видів (12 у цій позиції) припадає лише 0,1 %, тобто вони (у позиції свіжої та охолодженої продукції) імпортуються у мізерних обсягах (тонни, у ліпшому випадку – десятки тонн на рік). Частка решти видів у загальних обсягах імпорту свіжої та охолодженої продукції аквакультури навіть зменшилась, спостерігається певний ухил у бік зменшення різноманітності продукції із зростанням обсягів імпорту пстругів.

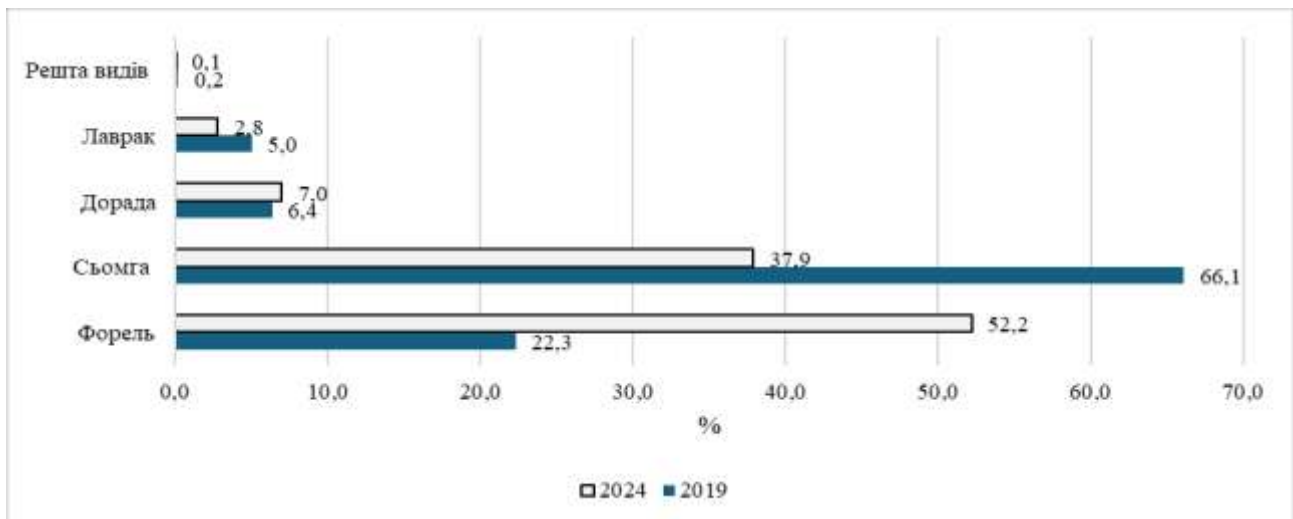

Рисунок 10 – Структура імпорту товарів за видами походження з аквакультури за позицією 0302 за 2019 та 2024 роки, %

Обсяги ввезення продукції аквакультури у групі мороженої продукції (позиція 0303) значно менші аніж у позиції 0302 (свіжої та охолодженої) – 14 103 тонни проти 28 200 тонн у 2024 році. У цій позиції так само зберігаються провідні позиції пстругів (14,4 %) та сьомги (80,5 %), але лаврак та дорада майже відсутні (лічені тонни за весь час), при цьому на сомів припадає 2,7 % (за країною походження – В’єтнам – можна зрозуміти, що це пангасіуси), тобто роль лососевих риб зростає. І у цій позиції, як і до 2020 року, зберігається домінування саме сьомги – на відміну від ситуації, яка спостерігається у позиції 0302, тобто зміна наголосів з сьомги на форель (див. вище) (рис. 11).

У товарів позиції 0304 (філе та фарш, суримі тощо) можна (до виду чи групи видів) ідентифікувати лише 5 груп видів риб. Обсяги імпорту продукції аквакультури за цією позицією на 7 тис. тонн менші аніж за позицією 0303 (7 147 тонн проти 14 103,6 тонн).

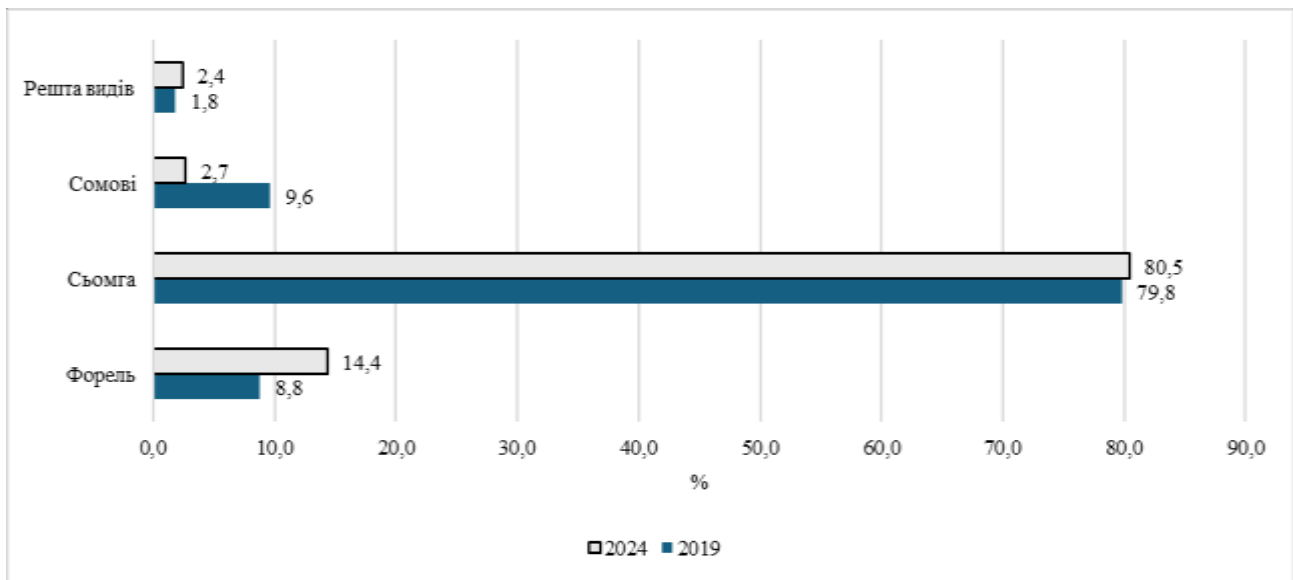

Рисунок 11 – Структура імпорту товарів за видами походженням з аквакультури за позицією 0303 за 2019 та 2024 роки, %

Лідерами за обсягами серед окремих видів/груп видів є: філе сомів (30,6 %), тилапій (21,7 %), лососів (включно з сьомгою) (43,7 %) та пстругів (3,8 %), тобто відбулись суттєві зміни у співвідношенні окремих товарів/груп товарів: помітно впали частки форелей, сомів та тилапій – за одночасного зростання обсягів ввезення філе лососевих риб (це сьомга та тихоокеанські лососеві) (рис. 12).

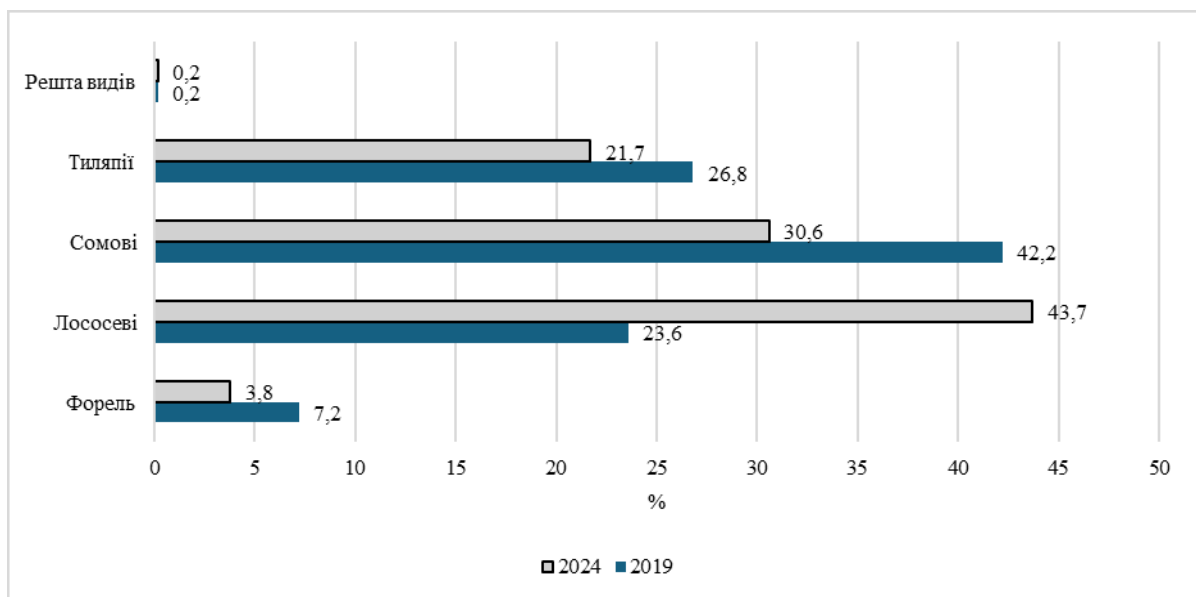

Рисунок 12 – Структура імпорту товарів за видами походженням з аквакультури за позицією 0304 за 2019 та 2024 роки, %

Таким чином, лише у 2024 році загальний обсяг продукції у живій вазі (за використання коефіцієнтів перерахунку, згаданих вище) товарів позицій 0302–0304 походженням з аквакультури становила щонайменше 63 123,4 тонн (вага товарів – 49 450,9 тонн), з них свіжої та охолодженої продукції – 31 878,4 тонн (вага товарів – 28 200,2 тонн), мороженої – 16 265,6 тонн (14 103,6 тонн), і філе – 14 979,4 тонн (7 147,1 тонн). З цього обсягу на продукцію форелей у живій вазі припадає 19 709,5 тонн, а продукцію з сьомги та тихоокеанських лососей – 30 369,8 тонн, разом на лососевих – 50 079,3 тонн, тобто 79,3 %.

Виробництво креветок (товари позиції 0306 Ракоподібні) не бралось до уваги. Це пов'язано з практичною відсутністю власного, українського, виробництва. У 2024 р. обсяг реалізації становив 1,94 тонн рака вузькопалого та 0,01 тонну креветки білоногії.

Вітчизняне виробництво товарної риби (аквакультура) (реалізовано) становило 2024 року 9 173,015 тонн, тобто у 6,88 рази менше за загальні обсяги у живій вазі імпортованої продукції аквакультури (14,5 % від живої ваги імпорту продукції аквакультури). У цілому, як впливає із Звітів 1 А Риба (Аквакультура), обсяги реалізації товарної риби протягом 2014–2024 рр. мали тренд до зменшення (рис. 13).

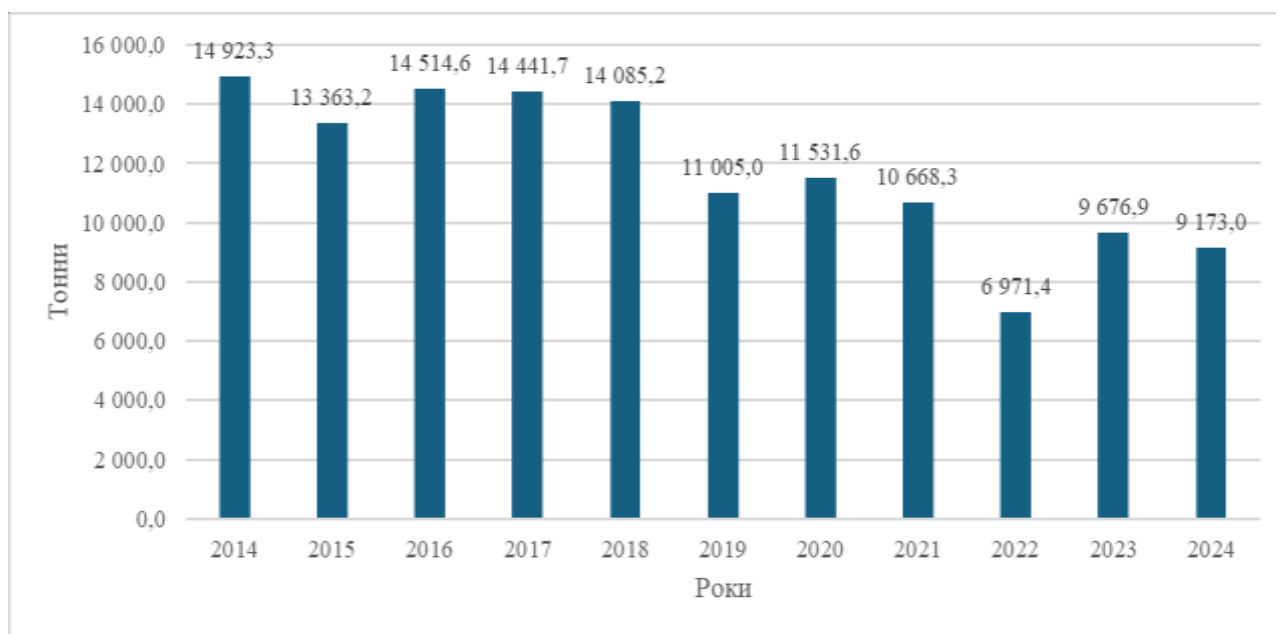

Рисунок 13 – Обсяги реалізації товарної риби протягом 2014–2024 рр.

Якщо розглянути обсяги реалізованої риби вітчизняного виробництва за роками у відсотках, то видно, що протягом усіх 11 років спостереження у виробництві переважали коропові (тобто звичайний короп та китайські коропові – товстолобики та амури) – від 69,4 % до 91,1 % (табл. 3). Нині коливання обсягу коропових обернено пропорційні коливанням обсягів «інших» видів риб.

Таблиця 3 – Частка окремих видів/груп об'єктів українського рибництва

Рік	У цілому	Короп		Рослиноідні		Сомові		Осетрові		Лососеві		Інші види риб	
		т	%	т	%	т	%	т	%	т	%	т	%
2014	14 923,3	6 252,5	41,9	6 270,1	42,0	62,4	0,4	303,8	2,0	404,5	2,7	1630,0	10,9
2015	13 363,2	6 645,9	49,7	4 953,6	37,1	30,3	0,2	54,1	0,4	333,9	2,5	1345,4	10,1
2016	14 514,6	6 625,5	45,6	6 606,3	45,5	81,2	0,6	49,6	0,3	264,6	1,8	887,5	6,1
2017	14 441,7	7 016,3	48,6	5 264,3	36,5	72,7	0,5	76,1	0,5	317,0	2,2	1695,4	11,7
2018	14 085,2	7 049,8	50,1	5 065,1	36,0	107,4	0,8	81,0	0,6	226,5	1,6	1555,4	11,0
2019	11 005,0	5 305,0	48,2	4 211,0	38,3	184,4	1,7	50,5	0,5	199,0	1,8	1055,1	9,6
2020	11 531,6	4 974,2	43,1	4 495,0	39,0	208,3	1,8	29,5	0,3	168,6	1,5	1656,0	14,4
2021	10 668,3	4 531,3	42,5	3 660,1	34,3	222,7	2,1	28,8	0,3	253,4	2,4	1972,0	18,5
2022	6 971,4	3 691,4	53,0	2 131,5	30,6	116,5	1,7	31,9	0,5	271,9	3,9	728,3	10,4
2023	9 676,9	4 328,3	44,7	2 391,3	24,7	126,7	1,3	20,5	0,2	593,8	6,1	2216,3	22,9
2024	9 173,0	4 701,9	51,3	2 345,1	25,6	196,9	2,1	36,6	0,4	328,2	3,6	1564,3	17,1

На частку лососевих, які становлять основу імпорту продукції аквакультури, у вітчизняному виробництві (за офіційними даними) припадало від 1,5 до 6,1 %. Офіційні обсяги виробництва лососевих 2024 року були меншими обсягів імпорту лососевих у 152 рази (0,7 %).

У групі «інших» значно переважав карась сріблястий – 2023 року на нього припадало 35,1 % обсягу продукції категорії «інші», а 2024 року – 45,5 %. Це один з декількох об'єктів аквакультури, до виробництва яких рибоводи не докладають практично жодних зусиль, адже рибоводні заходи щодо карася сріблястого не здійснюються, наскільки нам відомо, у жодному з рибницьких господарств України. І це риба, гуртова вартість кілограму якої найнижча серед інших зареєстрованих «об'єктів» аквакультури (табл. 4).

Нижче проаналізовано значення вартості імпортованих товарів (до сплати мит та податків) у позиціях 0302, 0303 та 0304 (табл. 4 та табл. 5).

При порівнянні даних 2019 та 2024 рр., акцентовано увагу на зростання ціни як товарів походженням з аквакультури, так і продукції рибальства. У

середньому вартість імпортованої продукції аквакультури за усіма підгрупами товарів перевищує митну вартість продукції рибальства. Це спостереження повністю збігається з картиною та тенденціями, представленими в спільних оглядах ФАО/ОЕСР (зокрема [16]) за низку років щодо вищої вартості товарів походженням з аквакультури ніж продукції рибальства.

Таблиця 4 – Середня вартість найбільш масових і популярних видів товарів позицій 0302, 0303 та 0304 що імпортуються походженням з аквакультури (2019/2024 рр.)

Вид риб	Вартість			
	дол. США		грн	
	2019	2024	2019	2024
<i>а. Позиція 0302</i>				
Пструг (<i>Oncorhynchus mykiss</i>)	5,87	7,5	151,45	315
Сьомга (<i>Salmo salar</i>)	6,65	8,2	171,57	344,4
Калкан (<i>Scophthalmus maximus</i>)	10,73	18,5	276,83	777
Лаврак (<i>Dicentrarchus labrax</i>)	4,32	5,9	111,46	247,8
Дорада (<i>Sparus aurata</i>)	4,30	5,9	110,94	247,8
Осетер руський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	8,53	10,9	220,07	457,8
Середнє значення	6,21	9,48	160,22	398,3
<i>б. Позиція 0303</i>				
Пструг (<i>Oncorhynchus mykiss</i>)	2,25	3,2	58,05	134,4
Сьомга (<i>Salmo salar</i>)	1,04	1,4	26,83	58,8
Лосось тихоокеанський (<i>Oncorhynchus spp.</i>)	5,01	6,6	129,26	277,2
Соми (<i>Pangasiidae Siluridae</i>)	1,54	1,6	39,73	67,2
Лаврак (<i>Dicentrarchus labrax</i>)	5,06	6,4	130,55	268,8
Дорада (<i>Sparus aurata</i>)	5,98	6,5	154,28	273
Осетер руський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	7,04	6,6	181,63	277,2
Середнє значення	1,26	4,61	32,51	193,8
<i>в. Позиція 0304</i>				
Тилапія (<i>Tilapia</i>)	2,22	2,8	57,28	117,6
Соми (<i>Pangasiidae + Clariidae</i>)	1,5	2	77,92	84
Барамунді (<i>Lates calcarifer</i>)	6,74	9,6	173,89	403,2
Лососеві (<i>Salmonidae</i>)	5,81	7,3	149,90	306,6
Пструг (<i>Oncorhynchus mykiss</i>)	5,86	7,7	151,19	323,4
Осетроподібні (<i>Acipenseriformes</i>)	17,72	13,7	457,69	575,4
Середнє значення	3,06	7,18	78,95	301,7
* Середній курс гривні до американського долара 2019 року – 25,8 грн. за \$ 1, 2024 року – 42,0 грн. за \$ 1				

Помітна вища вартість подібних товарів походженням з аквакультури у позиціях 0302 (свіжа та охолоджена) та 0303 (морожена). Причому у випадку з сьомгою ця відмінність вражає (у 2024 – 8,2 дол./кг проти 1,4 дол./кг).

Таблиця 5 – Середня вартість найбільш масових та популярних видів товарів позицій 0302, 0303 та 0304 що імпортуються походженням з рибальства (2019/2024 рр.)

Вид риби	Вартість			
	дол. США		грн	
	2019	2024	2019	2024
<i>а. Позиція 0302</i>				
Калкан (<i>Scophthalmus maximus</i>)	22,27	18,1	574,57	760,2
<i>б. Позиція 0303</i>				
Лосось тихоокеанський (<i>Oncorhynchus spp.</i>)	2,58	3,02	66,56	96,7
Соми (<i>Pangasiidae Siluridae</i>)	1,37	–	35,35	–
Оселедець (<i>Clupea harengus</i>)	0,70	1,3	18,06	54,6
Сардини (<i>Sardina pilchardus = Sardinella spp</i>)	0,70	1,2	18,06	50,4
Скумбрії (<i>Scomber scombrus</i>)	1,89	2,5	48,76	105
Ставриди (<i>Trachurus</i>)	1,68	2,0	43,34	84
Тріска (<i>Gadus morhua</i>)	3,52	3,2	90,80	134,4
Сайда (<i>Pollachius virens</i>)	1,32	1,7	34,06	71,4
Мерлузи (<i>Merluccius</i>)	1,60	2,1	41,28	88,2
Минтай (<i>Gadus chalcogrammus</i>)	1,47	1,9	37,93	79,8
Путасу (<i>Micromesistius poutassou</i>)	0,34	0,9	8,77	37,8
Клювач (<i>Sebastes spp.</i>)	3,41	3,5	87,98	147
Середнє значення / Average value	1,04	2,12	26,83	86,3
<i>в. Позиція 0304</i>				
Тріска (<i>Gadus morhua</i>)	9,06	11,03	233,75	463,26
Сайда (<i>Pollachius virens</i>)	3,81	4,47	98,30	187,4
Мерлузи (<i>Merluccius</i>)	2,99	4,43	77,14	186,06
Минтай (<i>Gadus chalcogrammus</i>)	1,43	2,91	36,89	122,22
Оселедці (<i>Clupea</i>)	1,31	2,26	33,80	94,92
Суримі	1,48	2,24	38,18	94,08
Середнє значення / Average value	1,86	4,56	47,99	191,32
* Середній курс гривні до американського долара 2019 року – 25,8 грн. за \$ 1, 2024 року – 42,0 грн. за \$ 1				

Порівняння митної вартості товарів походженням з аквакультури, що надходять за імпортом, з вітчизняними гуртовими цінами (табл. 6) на низку товарів показує, що значно переважаюча частина продукції аквакультури України припадає на низьку та нижню частину середньої цінової групи (відносно дешеві товари), а товари, що імпортуються, належать до верхньої частини середньої цінової групи та вищої (до делікатесної продукції).

Таким чином, якщо порівнювати товари позиції 0302 (свіжа та охолоджена риба), то найбільш дорогі об'єкти вітчизняної аквакультури (райдужний пструг, осетер російський) дешевші за ціни CIF аналогічної імпортованої продукції. Свіжі соми вітчизняного походження реалізовувались за ціною від 1,53 до 3,21 дол./кг, тобто були, напевно, дорожчими за морожену продукцію

пангасієвих сомів. Філе тилапії, що надходило за імпортом, було дешевшим за вітчизняну свіжу та охолоджену продукцію. Імпортоване філе осетроподібних було дорожчим за вітчизняну продукцію свіжих та охолоджених гібридів осетрових (найдорожчий об'єкт аквакультури з осетроподібних).

Таблиця 6 – Обсяги виробництва та гуртова ціна за 1 кг (грн./дол.США) об'єктів української аквакультури у 2024 році

Назва виду	Ціна за кг		Риба товарна	
	грн	дол. США	маса, т	вартість, тис. грн
Короп звичайний (<i>Cyprinus carpio</i>)	80,3	1,91	4 702	377 351,8
Товстолобик білий (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>)	45,2	1,08	527	23 796,4
Товстолобик строкатий (<i>Hypophthalmichthys nobilis</i>)	44	1,05	839,5	36 967,1
Амур білий (<i>Ctenopharyngodon idella</i>)	81	1,93	213	17 239,8
Гібрид товстолобиків (<i>Hypophthalmichthys molitri x Hypophthalmichthys nobilis</i>)	46	1,09	765,7	35 232,6
Карась сріблястий (<i>Carassius gibelio</i>)	30	0,71	711,5	21 358,6
Лящ звичайний (<i>Abramis brama</i>)	30,3	0,72	255,8	7 764,3
Щука (<i>Esox lucius</i>)	91,9	2,19	66,2	6 084
Сом європейський (<i>Silurus glanis</i>)	64,2	1,53	33,8	2 172,8
Сом каналний (<i>Ictalurus punctatus</i>)	69,6	1,66	4,2	296
Судак звичайний (<i>Sander lucioperca</i>)	87,4	2,08	372,5	32 561,4
Окунь звичайний (<i>Perca fluviatilis</i>)	42,1	1	13,1	551,3
Кларієвий сом (<i>Clarias gariepinus</i>)	134,8	3,21	158,8	21 396,4
Райдужна форель (<i>Oncorhynchus mykiss</i>)	170,8	4,06	296,6	50 663,6
Струмкова форель (<i>Salmo trutta</i>)	300	7,14	1	310,8
Голець американський (<i>Salvelinus fontinalis</i>)	156,4	3,72	30,5	4 771,7
Стерлядь (<i>Acipenser ruthenus</i>)	293,7	6,99	17,3	5 082,8
Осетер сибірський (<i>Acipenser baerii</i>)	317,9	7,56	10,5	3 354,3
Осетер руський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	303,2	7,21	3,2	966,8
Гібрид осетрових	342,1	8,14	5,5	1 883,4
Тилапія нільська (<i>Oreochromis niloticus</i>)	170	4,04	2,1	356,3
Лин (<i>Tinca tinca</i>)	260,8	6,2	1,2	312,1
Інші*	38,3	0,91	141,8	5 430,2
*Плітка (<i>Rutilus rutilus</i>), густера (<i>Blicca bjoerkna</i>), краснопірка (<i>Scardinius erythrophthalmus</i>)				

Тобто, фактично більшість імпорту рибопродукції за обсягами походженням з аквакультури не становить загрозу у частині цінової конкуренції більшій частині вітчизняної аквакультури. Продукція, яка виробляється вітчизняними рибоводами та може конкурувати якоюсь мірою з імпортованою (теоретично) – це райдужний пструг, соми, тилапії, осетрові. Виробництво та імпорт осетроподібних не варто розглядати як такі, що відбиваються на продовольчій безпеці держави [17], що лише в одній країні світу – Китаї – виробництво осетрових здійснюється з метою постачання на ринок саме риби, а

не кав'яру, і ця продукція вважається у світі делікатесною. Розвивати такий бізнес, безумовно, варто, якщо він, без особливої допомоги держави, може існувати, але робити на ньому наголос – занадто дороге задоволення для бюджету. Інша справа, відтворення з метою збереження запасів осетрових як генетичного матеріалу, і така робота має здійснюватись за іншими програмами/стратегіями, аніж аквакультура для виробництва продовольства.

Рентабельне виробництво тилапії у наших природно-кліматичних умовах неможливе, адже вийти на ті ціни, які пропонують азійські виробники, у першу чергу, Китай, за наших умов виглядає малоймовірним. Не виключаємо, що обсяги виробництва тилапії дещо зростуть у порівнянні з поточним рівнем, але таке виробництво буде спрямовано у першу чергу на задоволення потреб дорогих ресторанів, тобто будь-якої суттєвої ролі у вирішенні проблеми продовольчої безпеки не відіграватиме – витрати електроенергії на підігрів води занадто великі. Не виключено у майбутньому (за продовження тенденції до потепління) підрощування тилапії до товарних розмірів протягом літнього сезону у ставках Півдня України, але це тривалий процес, і вийти на обсяги, хоча б порівняні з обсягами імпорту, можливо, вийде за декілька десятиліть.

Що стосується пстругів, то гуртова ціна на імпортованого пструга середнього та порційного розміру, тобто вагою тушки меншою за 1,2 кг, вища за гуртову ціну на вітчизняного пструга (310 грн/кг проти 169,70 грн/кг); митна вартість пструга з Туреччини (247,8 грн/кг) 2024 р. (як і три попередні роки; див. табл. 5) також була вищою за гуртову ціну вітчизняного пструга. При цьому обсяги імпорту пструга з Туреччини 2024 р. (404,1 тонн) порівняні з офіційними числами вітчизняного виробництва (296,7 тонн), тобто мізерні у порівнянні з обсягами імпорту з решти країн світу (лише свіжої та охолодженої продукції порційного та середнього розміру більше як 7 тис. тонн; див. табл. 7). Тобто, конкуренції з імпортом з решти країн у частині цінового фактору не має бути, і конкуренція з найдешевшою турецькою продукцією, яку можна було припускати ще 2019 р. (тоді турецька була дещо дешевшою), – якщо виходити з

офіційних чисел, що наведені Україною у звіті до ФАО щодо обсягів виробництва та ціни продукції – відсутня.

Таблиця 7 – Структура імпорту пстругів (форелей) свіжих та охолоджених (позиція 0302), вага, тонн, за роками

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Усього форелей, т	1 505,8	3 176,1	4 190,8	1 665,8	3 084,3	4 925,6	10 900,1	7 206,8	4 043,0	7 800,9	14 715,9
Середнього та порційного, т	1 108,6	2 231,3	2 484,9	1 247,1	2 926,6	4 824,3	10 652,7	7 074,9	4 017,8	5 192,7	7 717,9
Відсоток порційного	73,6	70,3	59,3	74,9	94,9	97,9	97,7	98,2	99,4	66,6	52,4
Частка Туреччини порційних пструг, %%	6,5	3,3	4,7	14,6	8,8	4,4	2,4	5	4,3	3,2	5,2
Вартість середня порційного пструга	6.18	4.45	6.23	6.69	6.71	5.85	5.07	6.73	8.03	7.42	7.38
Обсяги турецького порційного пструга	72,4	73,7	117,4	182,6	256,5	210,0	256,7	354,7	171,4	165,2	404,1
Вартість турецького порційного пструга, \$/кг	4,7	3,5	3,4	3,4	3,9	4,0	3,9	4,1	4,2	5,6	5,9
Обсяги української реалізації	264,6	333,9	264,6	317,0	226,5	199,0	168,7	253,4	271,9	251,9	296,7
Вартість українського порційного пструга, \$/кг	5.29	3.59	3.07	3.64	4.45	4.63	4.27	4.52	3.33	4.38	4.06

З іншого боку, відносно недорогої форелі в імпорті небагато – за обсягами значно переважає норвезький пструг, як можна припустити, вагою ближче до 1,2 кг з головою, але без нутрошів. Митна статистика не виділяє окремо «порційного» пструга (вагою до 400 г) та середнього (400–1 200 г). У той же час форелівництво ЄС невпинно рухається за напрямом виробництва саме середнього, а не порційного пструга [18, 19, 20], і це, здається, і відбивається у статистиці імпорту. Тобто конкуренція може виникнути (а можливо, вже існує) у сегменті виробництва середнього пструга. Водночас українська офіційна статистика (форма 1 А Аквакультура) не дає можливості виокремити різні види продукції з пструга (порційний, середній та великий – останнього виробляють у морських умовах). Таку статистику у Європі надають асоціації виробників аквакультури [20]. З огляду на викладене, ми вважаємо, що у сфері форелівництва Україна могла би значною мірою забезпечити потреби внутрішнього ринку за рахунок власного виробництва, за допомогою можливих

державних програм сприяння виробництву пстругів. При цьому маємо зазначити, що в українських мережевих крамницях вітчизняна продукція з пстругів є виключенням. Така риба присутня лише у супермаркетах і рибних магазинах з ємностями (акваріумами) для утримання живої риби (Дари моря, Велмарт, деякі супермаркети Novus тощо).

Ймовірно, більша частина порційного пструга (за неофіційними даними, в обсягах 2–3 тис. тонн) реалізується на місцях виробництва, тобто у Карпатському регіоні, мікропідприємствами.

Що стосується сомів, то Україна у дуже невеликих обсягах, і нестало у часовому вимірі, імпортує європейського сома з Казахстану (це обсяги – не кожного року – у межах 10–30 тонн), що, виходячи з статистики вилову та виробництва продукції аквакультури, що надає Україна до ФАО, не може становити конкуренції вітчизняному виробництву.

Основу ж імпорту мороженої риби (0303) становлять пангасієві соми, причому обсяги імпорту стало зменшуються. При цьому вартість вітчизняної продукції (за цінами, зазначеними виробниками у формі 1А Аквакультура), багато вища за ціну, яку вказують імпортери на пангасієвих сомів (табл. 8).

Таблиця 8 – Імпорт морожених сомів (позиція 0303), за роками*

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна вага імпорту, т	1 640,1	515,5	1022,8	810,5	638,3	1 192,8	879,3	1 212,3	574,6	518,3	380
Вартість імпорту, тис. \$	2 870,4	854,5	1556,3	1204	995,1	1 840,2	1 179,0	1 457,8	990,4	825,1	621,9
Вартість одиниці товару, \$/кг	1,8	1,7	1,5	1,5	1,6	1,5	1,3	1,2	1,7	1,6	1,6
*в імпорті лише пангасієві за виключенням 2023-го року, коли було також імпортовано 3,2 кларієвого сома на суму 3 400 дол. США, вартість кг – 1,1 дол. США; вартість нерозібраного кларієвого сома свіжого та охолодженого (0302) вітчизняного виробництва у 2023-му році – 153,7 грн/кг (4,1 \$/кг), у 2024-му році – 134,8 грн/кг (3,2 \$/кг)											

Так само відбувається і з імпортом філе сомів (серед яких більше як 99 % становить продукція з Південно-Східної Азії, тобто пангасієві соми) – обсяги імпорту мають певну тенденцію до зменшення, і 2024-го року були удвічі меншими, аніж 2014-го (табл. 9). Як ми зазначили вище, у частині філе

спостерігається зміщення у бік імпорту продукції з лососевих риб – значно більш дорогої, ніж соми, продукції.

Таблиця 9 – Імпорт філе сомів (позиція 0304), за роками

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна вага імпорту, т	4 744,3	2 522,5	6 267,7	4 345,7	2 411,5	2 613,7	3 225,4	3 057,6	1 983,2	1 435,5	2 159,8
Вартість імпорту, тис. \$	8 481,1	4 092,6	8 595,9	5 885,1	3 249,4	3 999,5	4 295,7	3 965,5	4 116,9	3 213,2	4350
Вартість одиниці товару, \$/кг	1,8	1,6	1,4	1,4	1,3	1,5	1,3	1,3	2,1	2,2	2,0

Вартість одиниці продукції зростала протягом 2022–2024 рр., але була меншою, ніж можна знайти у виданні European Fish Price Report [21] за такими самими умовами постачання, тобто CIF: у ЄС заморожене філе пангасіусів, в залежності від наважки, йшло за ціною 2,95–4,05 євро/кг, а в Україну завозилась за ціною 2–2,2 долари США/кг.

Можна припускати, що такої собівартості власної продукції (кларієві соми) як у В'єтнамі ціни на пангасіуса, українським (і європейським) рибоводам досягти неможливо, оскільки значну частину виробничих витрат у європейських виробників становлять витрати на обігрів приміщень, і такі витрати у країнах Південно-Східної Азії відсутні. Тобто, можна констатувати, що українське сомівництво не може (за поточних умов та дій у межах правил СОТ) конкурувати з в'єтнамським, але, може бути конкурентоспроможним з європейським виробництвом кларієвого сома та його гібридів. Станом на сьогодні Україна імпортує дуже невеликі обсяги філе кларієвого сома походженням з Нідерландів, Франції та Угорщини (табл. 10).

З інформації Держслужби статистики випливає, що вартість одиниці імпортованої продукції з кларієвого сома знизилась останніми роками і становила 2024 року 3,1 дол. США. У той же час український виробник пропонує свою продукцію (свіже та охолоджене філе кларієвого сома) за гуртовою ціною 400 грн/кг, тобто, за поточним курсом долара (станом на кінець

квітня 2025 року), 9,6 дол./кг. За такою ціною вітчизняна продукція навряд чи може становити конкуренцію імпорту.

Таблиця 10 – Імпорт філе кларієвих сомів (позиція 0304), за роками

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальна вага імпорту, т	0,0185	0	0,8	0,3	0,1	20,2	32,1	0	51,7	26,2
Вартість імпорту, тис. \$	0,3	0	6,5	2,4	1	44,7	140,2	0	272,0	81,9
Вартість одиниці товару, \$/кг	16,2	0	7,8	8,9	9,2	2,2	4,4	0	5,3	3,1
Роздрібна вартість товару укр. виробництва, \$/кг										9,6

Як можна виснувати з літературних даних [22], ціна виробника кларієвого сома в Угорщині (обсяги виробництва 2022 року – більше 5 тис. тонн) [23]) фактично менша ціни виробника на коропа звичайного, але така собівартість досягається як завдяки використанню геотермальної води для виробництва, так і суттєвим субсидіям з боку ЄС.

3. Товарні підкатегорії української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності за продукцією походженням з рибальства

Продовольчий кошик кожного формується за рахунок товарів, що виробляються у країні, та імпорту. Україна у тому, що стосується продуктів «водного походження» для харчування громадян, завжди була нетто-імпортером, адже величезні обсягу вилову у часи ССР припадали на продукцію, що не використовувалась у харчуванні людини або «експортувалась» за межі України. А таку рибу як оселедців та тріскових («столову» рибу) Україна завжди «імпортувала». Тобто, в частині продукції рибальства та аквакультури Україна була, є та залишається імпортозалежною країною.

Розглянемо ситуацію на прикладі так званих «дрібних пелагічних риб»(оселедці, скумбрії, шпроти – не розглядали сардину та сардинел) та так звану «білу» рибу (тріскові, а саме хеків/мерлуз, минтая та путасу).

Оселедці (види риб *Clupea harengus* та *Clupea pallasii*) становлять вагому частку імпорту товарів категорії 03 «Риба та інші...». Протягом 2013–2024 рр. їх частка в імпорті товарів підкатегорій 0302, 0303 0304 та 0305 (риба свіжа та охолоджена; риба морожена; філе; солоня риба) коливалась від 24 до 40 % з поступовою, дуже повільною з коливаннями, тенденцією до зменшення. У перерахунку на живу вагу (саме живу вагу беруть за основу під час розрахунків рівня споживання) обсяги імпорту оселедців коливались від 90 до 120 тис. т на рік (2024 р. – 95 тис. т) (табл. 11).

Таблиця 11 – Структура імпорту оселедців, скумбрії, шпротів, мерлузи менталя та путасу, вага, тис. тонн, за роками

	Роки											
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Оселедець у живій вазі (302410000, 030351, 304860000, 304992300, 305610000)	110,6	114,6	89,2	99	102,4	121,4	131,3	120,5	110,2	84,8	94	95
Скумбрія (302440000, 303540000, 304894910, 30549300)	41,4	27,7	21,6	39,3	43,6	49,5	52,6	51,7	63,6	36,7	37,7	44,7
Шпрот (303539000)	10,1	7,6	7,2	5,6	6,1	8,3	9,9	11,1	12,3	15,6	12,4	11,2
Мерлузи (хеки) (303660000, 304740000)	84,4	56,4	35,1	72,3	62,3	81,6	85,2	93,9	94,1	65,7	62,1	75,4
Минтай (303670000, 304750000, 304940000)	26,4	21,5	3,7	10,7	21,8	19,7	15	11	10,1	8,1	7,8	11
Путасу (303680000)	2,8	8,2	7,4	7	7,9	4,8	3,6	4	2,1	3,8	2	2,5
Всього імпортовані вибрані види риб в еквіваленті живої ваги	275,7	236,2	164,2	233,8	244	285,4	297,5	292,1	292,4	214,8	216	239,8
Товарна продукція аквакультури (реалізовано,)*	–	15	13,4	14,5	14,4	14,1	11	11,5	10,7	7	9,7	9,2
Продукція рибальства України (статрайони ФАО 05, 37, 48,88)**	110,7	53,8	67,6	73,1	78,1	76	82,1	69,4	63	22,7	28,5	35,8
Всього продукція українського рибальства та аквакультури	–	68,7	81	87,6	92,6	90,1	93,1	81	73,7	29,7	38,2	45
*За формою 1А												
**За даними, що ДАРГ передавав до ФАО												

Скумбрії (*Scomber scombrus*, *S. japonicus*, *S. australasicus*, *S. colias*) становлять доволі помітну частку в імпорті риби та морепродуктів. Протягом зазначеного часу частка продукції з них в імпорті коливалась від 9 до 17 %, з

помітними коливаннями, але без явних трендів. У перерахунку на живу вагу обсяги ввезення коливались у багато більшому діапазоні аніж в оселедців, і дорівнювали 21–63 тис. т на рік (2024 – 44 741 т; табл. 11).

Шпроти, або кілька, колись становили переважаючу частку продукції українського рибальства у Чорному морі, але після анексії Криму Україна стала нетто-імпортером шпроту, практично виключно балтійського (близького родича чорноморського). На цей вид риб припадало протягом періоду огляду від 2,1 до 5,7 % риби підкатегорій 0302–0305. Обсяги ввезення в еквіваленті живої ваги варіювали від 5,5 до 15,6 тис. т, 2024 р. – 11 218,5 т.

Таким чином, обсяги ввезення дрібних пелагічних риб (за виключенням сардин та сардинел) у перерахунку на живу вагу (перерахунок здійснювався з використання коефіцієнтів з бази даних EUMOFA) значно перевищували обсяги продукції рибальства та аквакультури України у ті самі роки.

Їх частка «білої» риби – це мерлузи або хеки у мороженій та філетованій продукції коливалась від 11,9 до 20,2 %. В еквіваленті живої ваги різниця між вагою товару та живою вагою була суттєво більшою аніж у оселедцевих риб, оскільки мерлуз/хеків завозять в Україну (як і минтая) в обезголовленому та розібраному вигляді («тушка»). Так от, в еквіваленті живої ваги обсяги ввезення мерлуз/хеків коливались від 35 до 94 тис. т, 2024 р. – 75 371,4 т.

Частка продукції з минтая за двома підкатегоріями (морожена риба та філе) коливалась від 1 до 4,2 %, але у перерахунку на еквівалент живої ваги ці обсяги були значно промовистішими – від 7 до 26 тис. т, 2024 р. – 10 945,8 т.

Путасу (обидва види – північний та південний) завозились в Україну у відносно невеликих обсягах та виключно за підкатегорією 0303 риба морожена. Частка цієї продукції коливалась у межах 0,6–3,4 % від загальних обсягів підкатегорії 0303 Риба морожена. В еквіваленті живої ваги путасу завозилась в обсягах від 1,9 до 8,2 тис. т, 2024 р. – 2 560,8 т.

Таким чином, лише перерахованих видів риб/товарів було завезено до України в еквіваленті живої ваги в обсязі 239 838,6 тонн. Продукції аквакультури лососевих риб (сьомги, тихоокеанських лососів та

пстругів/форелей) в еквіваленті живої ваги 2024 р. було завезено в обсязі 50 079,3 т. Таким чином, лише згадані товари завозяться в Україну в обсягах 289 917,9 т в еквіваленті живої ваги. Таких обсягів виробництва харчової риби Україна у період незалежності не мала жодного разу. Враховуючи поточні обсяги виробництва (35 763 т) продукції рибальства та 9 173 тонни продукції аквакультури 2024 р. (разом 44 936 тонн) для імпортозаміщення потрібно наростити обсяги виробництва майже у 6,5 разів. І це без урахування імпорту ракоподібних та молюсків, обсяги споживання яких так само поступово зростають. Варто взяти до уваги, що продукція рибальства значно переважає у продовольчому кошику українців, і замінити такі види риб як дрібні пелагічні, мерлузи тощо власною продукцією рибальства неможливо (порівняні ресурси відсутні у водах під міжнародно визнаною юрисдикцією України, а доступу до ВЕЗ іноземних держав, де видобуваються оселедці та мерлузи, за сучасної міжнародної рибогосподарської політики неможливо).

То ж в українців єдиний вихід – збільшення частки продукції власної аквакультури у підкатегорії товарів свіжа та охолоджена риба (0302), частка якої в імпорті поступово зростає. Крім збільшення виробництва райдужного пструга та кларієвого сома безумовно, позитивну роль має відіграти і зростання частки напівфабрикатів, напівготової продукції (стейки, філе, паштети, ковбаси тощо), адже відомо, що населення України, ступінь урбанізації якого (з природних глобальних причин та війни, що триває) стало зростає, надає перевагу саме такій продукції.

Варто звернути увагу, що у Польщі обсяги виробництва пструга вже дорівнюють обсягам виробництва звичайного коропа, а в Угорщині обсяги виробництва кларієвого сома так само наблизились до обсягів виробництва коропа, а роздрібні ціни на філе кларієвого сома навіть нижчі за вартість філе коропа.

4. Економічна ефективність виробництва кларієвого сома (*Clarias gariepinus*) у системі імпортозаміщення

Економічна доцільність вирощування сома зумовлена такими факторами:

1. Кларієвий сом є продуктом високої цінності на ринку рибних продуктів. Його швидкий темп росту дозволяє здійснювати швидке повернення інвестицій, оскільки час від вирощування до продажу відносно короткий (180 діб).

2. Вирощування кларієвого сома може бути альтернативою для рибницьких господарств, особливо в умовах, коли доступність природних ресурсів обмежена або коли водні ресурси забруднені. Аквакультура дозволяє контролювати умови вирощування, що сприяє забезпеченню продукцією та мінімізації ризиків.

3. Попит на рибні продукти внаслідок зростання населення й зміни харчових вподобань створює сприятливі умови для розвитку галузі аквакультури. Відповідно, наявний споживчий попит на кларієвого сома на ринку.

Так, економічна доцільність вирощування кларієвого сома базується на його високій цінності, швидкому темпі росту, споживчому попиту на ринку, а також можливостях зниження витрат і ризиків за рахунок технологічних інновацій.

Для економічного аналізу системи виробництва продукції кларієвого сома наявні такі вихідні дані як: швидкість росту риби її виживаність і вихід. Тому розроблено динаміку доданої вартості вирощування кларієвого сома (рис. 14).

Для визначення вартості вирощування 1 тонни кларієвого сома середньою масою 1 кг/шт. розрахуємо потребу в біологічному матеріалі.

Цикл вирощування кларієвого сома від личинки (20–50 мг/шт.) до товарної маси становить – 180 днів.

I. Вихід личинок (від 20–50 мг/шт. до 1 г/шт.) становить 70–80 % та триває 20 днів.

II. Цикл вирощування від 1 до 50 г становить 40 днів, виживаність – 85–90 %.

III. Цикл вирощування від маси 50 до 500 г складає 50 днів, виживаність – 95 %.

IV. Цикл вирощування від маси 500 г до товарної маси 1 кг (1 000 г) становить 50 днів, виживаність – 95 %.

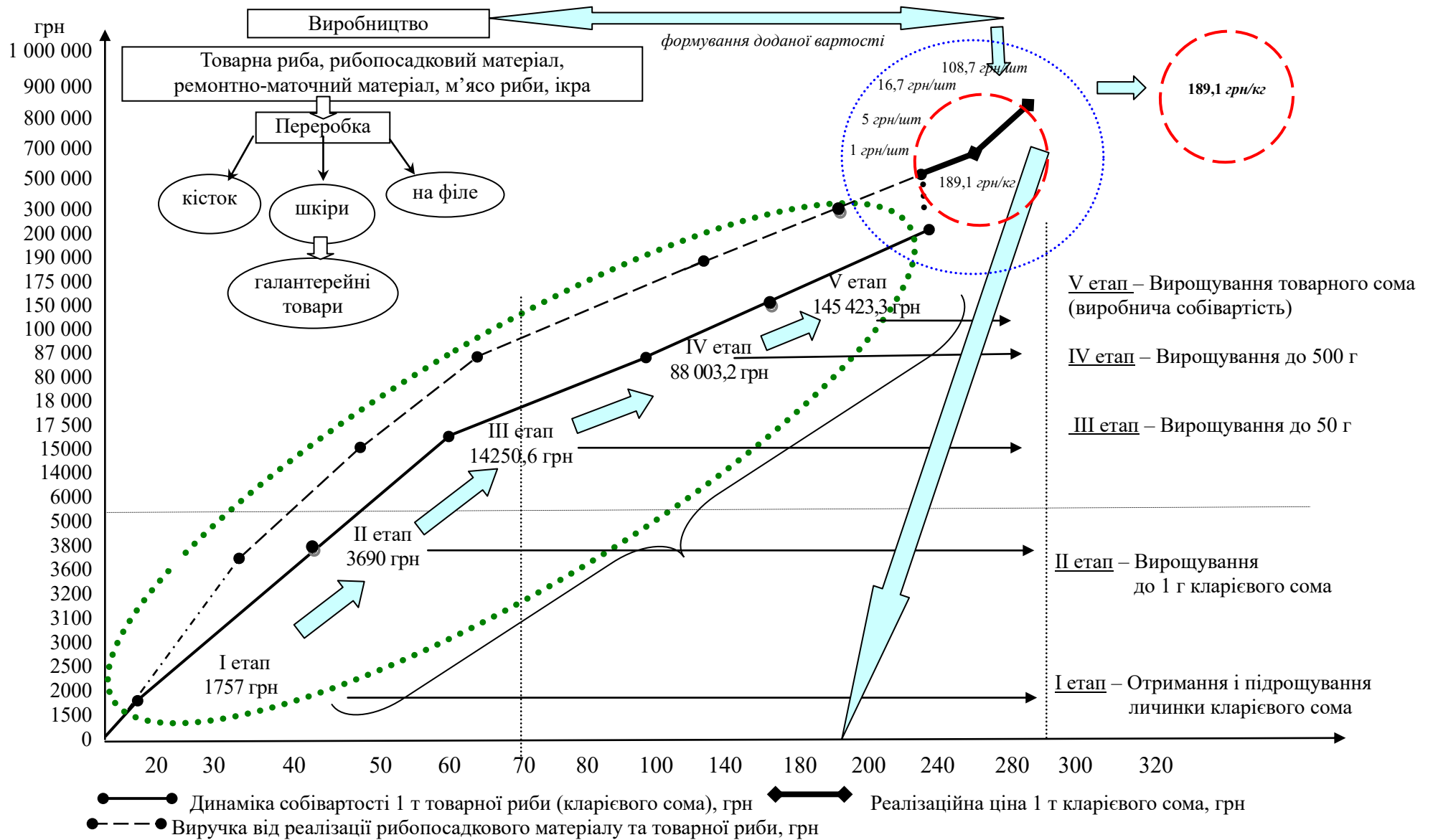

Рисунок 14. – Динаміка формування доданої вартості при виробництві 1 тонни кларієвого сома

Для того, щоб виростити 1 тонну товарної продукції кларієвого сома (масою 1 кг/шт.), потрібно провести розрахунки, та визначити, скільки потрібно мати особин масою 500 г, 50 г, 1 г та масою 20–50 мг.

Для цього проводимо зворотні рибницькі розрахунки:

I етап:

для розрахунку кількості риби масою 500 г, потрібно провести розрахунки перехресним множенням, де: 1 000 штук кларієвого сома масою 1 кг це 100 %, риба масою 500 г – x , з виживаністю 95 %.

$$1\ 000\ \text{шт.} - 95\ \%$$

$$x - 100\ \% \quad x = 1\ 000 / 0,95 = 1\ 052\ \text{шт.}$$

Щоб виростити 1 000 шт. кларієвого сома середньою масою 1 кг на вирощування потрібно посадити 1 052 шт. середнього масою 500 г.

За такою схемою розраховуємо необхідну кількість риби масою 50 г, 1 г та 20–50 мг.

II етап:

для розрахунку кількості риби масою 50 г, знову складаємо пропорцію.

$$1\ 052 - 95\ \%$$

$$x - 100\ \% \quad x = 1\ 052 / 0,95 = 1\ 107\ \text{шт.}$$

Тобто, щоб виростити 1 052 шт. кларієвого сома середньою масою 500 г на вирощування потрібно посадити 1 107 штук кларієвого сома масою 50 г.

III етап:

Вживаність мальків кларієвого сома середньою масою 1 г становить 90 %:

$$1\ 107 - 90\ \%$$

$$x - 100\ \% \quad x = 1\ 107 / 0,90 = 1\ 230\ \text{шт.}$$

Тобто, щоб виростити 1 107 шт. кларієвого сома середньою масою 50 г на вирощування потрібно посадити 1 230 штук кларієвого сома масою 1 г.

IV етап:

Вживаність кларієвого сома масою 20–50 мг становить 70 %, тому:

$$1\ 230 - 70\ \%$$

$$x - 100\ \% \quad x = 1\ 230 / 0,70 = 1\ 757\ \text{шт.}$$

Таким чином, щоб виростити 1 230 шт. малька кларієвого сома середньою масою 1 г на вирощування потрібно посадити 1 757 шт. личинки кларієвого сома масою 20–50 мг.

Резерв 20–50 мг личинки кларієвого сома повинен складати 100 %, тому він повинен складати 3 514 штук.

Розрахунок собівартості та виручки від реалізації кларієвого сома на кожному етапі вирощування

I. Для визначення вартості вирощування 1 тонни (1 000 штук) кларієвого сома, масою 1 кг/шт. було розраховано потребу в біологічному матеріалі – 3 514 шт. личинок. Якщо собівартість личинки становить 500 грн за 1 000 шт. (50 коп./шт.), а реалізаційна вартість 1 000 грн (1 грн/шт.), то провівши подальший розрахунок, встановлюємо, що:

Собівартість личинки кларієвого сома масою 20–50 мг, у кількості 3 514 штук, за ціною 0,5 грн становить:

$$3\,514 \times 0,5 = 1\,757 \text{ грн (собівартість)}$$

Реалізована ціна:

$$3\,514 \times 1 \text{ грн} = 3\,514 \text{ грн (виручка)}$$

II. Собівартість малька сома (1 г) становить 3 грн/шт. Реалізаційна ціна 5 грн/шт., відповідно.

Собівартість малька становить:

$$1\,230 \text{ шт.} \times 3 \text{ грн/шт.} = 3\,690 \text{ грн (собівартість).}$$

Реалізована ціна:

$$1\,230 \text{ шт.} \times 5 \text{ грн/шт.} = 6\,150 \text{ грн (виручка)}$$

III. Розрахунок собівартості та виручки сома масою 50 г включає також витрати на корми, тому, потрібно визначити скільки кілограм риби у нас є, з 1 107 штук, отже:

$$1\,107 \text{ штук сома масою } 50 \text{ г} \times 0,05 \text{ кг (50 г/шт.)} = 55,35 \text{ кг риби}$$

$$55,35 \text{ кг} \times 1,1 \text{ (кормовий коефіцієнт)} = 60,9 \text{ кг корму}$$

Щоб виростити 55 кг (1 107 шт.) риби середньою масою 50 г їй необхідно скормити 60,9 кг корму.

60,9 кг корму × 180 грн/кг (ціна корму,) = 10 962 грн (витрати на корми).

Вихідні дані для вирощування кларієвого сома наведені в Додатку А. Також, необхідно враховувати і інші витрати (електроенергія, заробітна плата та інше), які складають загалом 30 %, тому до витрат на корми, які становлять 10 962 грн додаємо інші витрати (30 % – 3 288,6 грн):

$$10\,962 \text{ грн} + 3\,288,6 \text{ грн} = 14\,250,6 \text{ грн}$$

Собівартість малька кларієвого сома масою 50 г становить 14 250,6 грн, де 1,3 – це 30 % надбавка до вартості малька.

$$14\,250,6 \text{ грн} \times 1,3 = 18\,525,78 \text{ грн (виручка)}$$

IV. Аналогічно розраховуємо собівартість кларієвого сома масою 500 г.

$$1\,052 \text{ шт.} \times 0,5 \text{ кг/шт.} = 526 \text{ кг.}$$

Прирість маси становить:

$$526 \text{ кг} - 55,35 \text{ кг (мальок 50 г)} \times 1,1 \text{ (кормовий коефіцієнт)} = 517,7 \times 94 \text{ грн/кг (ціна корму)} = 48\,663,8 \text{ грн} + 14\,195,6 \text{ грн. (витрати на мальок)} = 62\,859,4 \text{ грн.} \times 1,4 \text{ (інші витрати, які становлять 40 \%)} = 88\,003,2 \text{ грн.}$$

Отже, собівартість кларієвого сома масою 500 г становить 88 003,2 грн.

$$88\,003,2 \text{ грн} \times 1,3 = 114\,404,2 \text{ грн (виручка)}$$

V. Для визначення приросту товарної риби від загальної кількості 1 000 шт., що дорівнює 1 т товарної риби, віднімаємо 526 кг риби, масою 500 г, та отримуємо 474 кг. Витрати на корми становлять:

$$474 \text{ кг} \times 1,1 \text{ (кормовий коефіцієнт)} = 521,4 \text{ кг}$$

Щоб виростити 1 т кларієвого сома потрібно згодувати 521,4 кг корму.

$$521,4 \text{ кг} \times 94 \text{ грн/кг (ціна за корм)} = 49\,011,6 \text{ грн} + 62\,859,4 \text{ грн} = 111\,871 \text{ грн.}$$

Інші витрати становлять:

$$111\,871 \text{ грн} \times 1,3 = 145\,432,3 \text{ грн} -$$

Так, собівартість 1 тонни кларієвого сома, середньою масою 1 кг/шт. становить 145 432,3 грн.

$$145\,432,3 \times 1,3 = 189\,062 \text{ грн (виручка)}$$

5. Розрахунок та аналіз показників економічної ефективності виробництва райдужної форелі як інструмент імпортозаміщення продукції аквакультури

Товарне розведення форелі – справа, яка потребує чималих фінансів і сил, однак вирощування цього виду в досить короткі терміни дозволяє компенсувати всі стартові капіталовкладення та приносить прибуток.

Приблизно у віці 3–4 роки райдужна форель вважається статевозрілою, що дозволяє використовувати її у виробничому циклі для отримання статевих продуктів із застосуванням індустриальних методів.

Для економічного аналізу системи виробництва продукції райдужної форелі були такі вихідні дані як: швидкість росту риби її виживаність і вихід і розроблено динаміку доданої вартості вирощування форелі. Для визначення вартості вирощування 1 тонни райдужної форелі середньою масою 200 г/шт. розраховуємо потребу в біологічному матеріалі. Цикл вирощування райдужної форелі від личинки до товарної маси становить – 18 місяців.

I етап: Для обчислення економічних розрахунків, по встановленню кількості товарної райдужної форелі середньою масою 0,2 кг/шт в 1 тонні вирощеної продукції, необхідно провести розрахунки. 5000 шт. райдужної форелі масою 200 г в 1 тонні отримано товарної продукції:

$$x = 1\ 000\ \text{кг} / 0,2\ \text{кг/шт.} = 5\ 000\ \text{шт.}$$

II етап: Для отримання 5 000 шт. дволіток райдужної форелі, необхідно провести зворотні розрахунки перехресним множенням, де кількість дволіток (5 000 шт.) – 100 %, а однорічки масою 30 г – x, виживаність 90 %:

$$5\ 000\ \text{шт.} - 90\ \%$$

$$x - 100\ \% \qquad x = 5\ 000\ \text{шт.} / 0,90 = 5\ 556\ \text{шт.}$$

Необхідно мати 5 556 шт. однорічок райдужної форелі. За такою ж схемою розраховуємо необхідну кількість цьоголіток та молоді райдужної форелі.

III етап: Для отримання однорічок форелі, необхідно мати цьоголіток:

$$5\ 556\ \text{шт.} - 90\ \%$$

$$x - 100\ \% \qquad x = 5\ 556\ \text{шт.} / 0,90 = 6\ 174\ \text{шт.}$$

Так, 6 174 шт. потрібно мати цьоголіток райдужної форелі.

IV етап: Для отримання 6174 шт. цьоголіток райдужної форелі, при виживаності 90 %, потрібно мати молоді форелі:

$$6\,174 \text{ шт.} - 90\%$$

$$x - 100\% \quad x = 6\,174 \text{ шт.} / 0,90 = 6\,860 \text{ шт.}$$

Так, 6 860 шт. необхідно мати молоді райдужної форелі. Резерв молоді райдужної форелі масою 1 г має становити 100 %, тож: $6\,860 \text{ шт.} \times 2 = 13\,720 \text{ шт.}$

Подані економічні розрахунки деталізують структуру витрат і доходів за окремими етапами технологічного циклу вирощування райдужної форелі, що дозволяє обґрунтовано оцінити рівень собівартості, сформувавши прогноз виручки та визначити фінансові результати виробництва з урахуванням біологічних і технологічних особливостей галузі.

I. Для визначення вартості вирощування 1 тонни (5 000 шт.) райдужної форелі, середньою масою 200 г/шт. було розраховано потребу в біологічному матеріалі – 13 720 шт. мальків. Собівартість мальків масою 1 г становить 8,50 грн/шт., а реалізаційна вартість 17 грн/шт., то проводячи подальший розрахунок, встановлюємо, що собівартість малька райдужної форелі масою 1 г у кількості 13 720 шт., за ціною 8,5 грн/шт. становить:

$$13\,720 \times 8,5 = 116\,620 \text{ грн (собівартість)}$$

$$\text{Реалізована ціна: } 13\,720 \times 17 \text{ грн} = 233\,240 \text{ грн (виручка).}$$

II. Розрахунок собівартості та виручки форелі масою 30 г включає витрати на корми. Потому слід визначити скільки кілограм риби отримаємо з 6 174 шт.:

$$6\,174 \text{ шт.} \times 0,03 \text{ (30 г/шт.)} = 185,22 \text{ кг риби}$$

$$185,22 \text{ кг} \times 1,1 \text{ (кормовий коефіцієнт)} = 203,74 \text{ кг}$$

Щоб виростити 185,22 кг райдужної форелі (6 174 шт.) середньою масою 30 г/шт. потрібно згодувати 203,74 кг корму.

$$203,74 \text{ кг корму} \times 158,60 \text{ грн/кг} = 32\,313,48 \text{ грн (витрати на корми).}$$

Також, необхідно враховувати і інші витрати (електроенергія, заробітна плата та інше), які складають загалом 30 %, тому до витрат на корми, які становлять 32 313,48 грн додаємо інші витрати (30 %):

$$32\,313,48 \times 1,3 = 42\,007,52 \text{ грн}$$

Витрати на вирощування цьоголітки форелі масою 30 г становлять 42 007,52 грн. Собівартість цьоголітки становитиме витрати на закупівлю малька масою 1 г/шт. та витрати на вирощування цьоголітки масою 30 г/шт.:

$$63\,011,28 \text{ грн} + 116\,620 \text{ грн} = 179\,631,28 \text{ грн (собівартість)}$$

При реалізаційній вартості цьоголітки райдужної форелі, яка становить 60 грн, тож виручка становитиме:

$$6\,174 \text{ шт.} \times 60 \text{ грн/шт.} = 370\,440 \text{ грн (виручка)}$$

III. Для розрахунку собівартості та виручки однорічки форелі масою 30 г/шт. включаємо також витрати на зимівлю. Потрібно до собівартості цьоголіток включити ці витрати, які становлять 10 % від собівартості цьоголітки:

$$179\,631,28 \text{ грн} - 100 \%$$

$$x - 10 \%$$

$$179\,631,28 \text{ грн} \times 0,1 = 17\,963,12 \text{ грн (витрати, які становлять на зимівлю)}$$

$$179\,631,28 \text{ грн} + 17\,963,12 = 197\,594,40 \text{ грн (собівартість)}$$

При реалізації однорічки масою 30 грам по 55 грн/шт., виручка становитиме: $5\,556 \text{ шт.} \times 55 \text{ грн/шт.} = 305\,580 \text{ грн (виручка)}$

IV. Собівартість форелі товарної маси (200 г) розраховуємо аналогічно з цьоголіткою масою 30 г

Загальна маса риби на кінець вирощування 1 000 кг, що дорівнює 5 000 шт. риб товарної маси 200 г, тоді початкова маса однорічки становить:

$$5\,556 \text{ шт.} \times 0,03 \text{ кг/шт.} = 166,68 \text{ кг,}$$

Потреба в кормах становить:

$$(1000 \text{ кг} - 166,68 \text{ кг}) \times 1,2 \text{ (кормовий коефіцієнт)} = 999,98 \text{ кг} \times 90 \text{ грн/кг}$$

$$\text{(ціна корму)} = 89\,998,2 \text{ грн} + 197\,594,40 \text{ грн (собівартість однорічки)} =$$

$$287\,592,6 \text{ грн}$$

Собівартість райдужної форелі товарної маси становить 287 592,6 грн.

При реалізаційній вартості товарної райдужної форелі 360 грн/кг виручка становить: $1000 \text{ кг} \times 360 \text{ грн/кг} = 360\,000 \text{ грн (виручка)}$ (рис. 15).

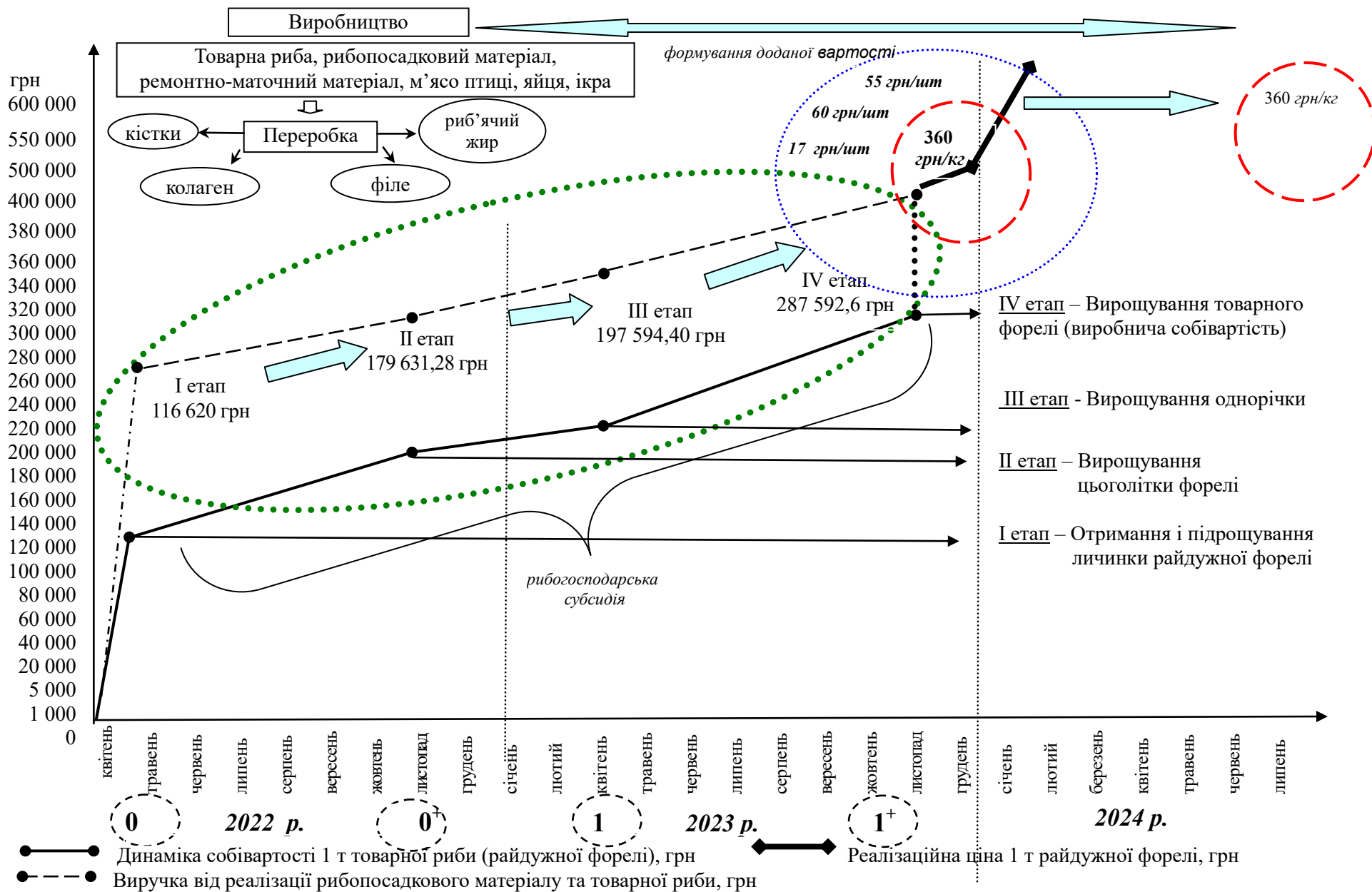

Рис. 15. Динаміка формування доданої вартості при виробництві 1 тонни товарної райдужної форелі

6. Напрямки розвитку аквакультури для сприяння зменшення імпортозалежності українського ринку риби та морепродуктів за рахунок власного виробництва

Загальні обсяги виробництва української аквакультури у частині товарної продукції становлять лише 14,5 % від обсягів імпорту продукції аквакультури у живій вазі, тобто для спроб будь-що імпортозамістити потрібно збільшити обсяги виробництва товарної продукції щонайменше у 7 разів, причому це мають бути не короп звичайний та китайські коропові, обсяги виробництва і збуту яких не зростають вже тривалий час. Маємо враховувати, що темпи урбанізації України, особливо під час воєнного стану, суттєво зросли, як і у решті країн світу [24; 25], а міське населення надає перевагу більш цінним (у споживчому розумінні) об'єктам аквакультури [25]. А коропові були, за нашими спостереженнями, останнім часом об'єктом споживання саме сільського населення та населення невеликих міст та містечок.

З огляду на те, що лише незначна частина сучасних об'єктів аквакультури Європи може вироблятися в Україні у великих обсягах (крім коропових з традиційними методиками, технологіями, місткістю ринку такої продукції), тобто стати певною альтернативою імпортованій продукції в частині продуктів масового споживання (пструги та соми), державі необхідно спільно з виробниками опрацювати низку заходів з розширення обсягів виробництва такої продукції, забезпечити (як це робиться у ЄС) необхідну рекламну (промоційну) підтримку, розглянути можливості зменшення податкового навантаження на виробників такої продукції. Концентрація уваги держави на зарибленні осетровими та рослиноїдними рибами водосховищ Дніпра й використанні потенціалу СТРГ мало вирішує питання забезпечення продовольчої безпеки та імпортозаміщення. Слід враховувати, що рослиноїдні риби на вітчизняному ринку повністю вітчизняного походження як і решта коропових; осетрові, крім Китаю, виробляються виключно для подальшого

продукування кав'яру, а СТРГ обмежені у своїх можливостях природною продуктивністю водойм.

Водночас майбутнє сучасної аквакультури полягає в використанні інтенсивних методів, рециркуляційних аквакультурних систем, сучасного кормовиробництва та селекції. Екстенсивна та напівекстенсивна аквакультура мають відходити з центру уваги та займати свою нішу у сфері рекреаційної аквакультури, як це відбувається в Угорщині [26].

Візьмемо до уваги ситуацію на ринках ЄС та Китаю [27; 28], де чітко відстежується ухил у бік зростання споживання більш дорогої, як правило м'ясоїдної риби або щонайменше такої, що вимагає годівлі. Дослідники з Спільного дослідницького наукового центру ЄС (JRC) у декількох статтях [25; 27] роблять висновок про ймовірний рух аквакультури ЄС у бік диверсифікації та виробництва невеликих обсягів різноманітних об'єктів, розрахованих на більш заможні прошарки населення, за стабілізації, стагнації та іноді навіть скорочення виробництва традиційних об'єктів аквакультури (коропи, райдужна форель). У Китаї за стабілізації обсягів виробництва китайських коропових стрімко розвивається диверсифікація, за рахунок якої фактично і триває зростання обсягів виробництва аквакультури.

Тому доцільним у частині імпортозаміщення та забезпечення продовольчої безпеки є цільовий розвиток як перспективний напрям розвитку, зокрема сомівництва та форелівництва. Водночас слід враховувати можливості для відтворення місцевих аборигенних видів, що постає другим напрямом, оскільки деякі з яких належать до категорії «червонокнижних», цілеспрямованої диверсифікації з метою урізноманітнення об'єктів аквакультури та виробництва продукції з них, що дозволить створити нові сегменти на ринку продукції аквакультури.

Список рекомендованої літератури

1. Поплавська О. С., Герасимчук В. В. Можливості імпортозаміщення продукції аквакультури в Україні. Рибогосподарська наука України. 2020. 4 (54): С. 22–37.
2. THE EU FISH MARKET – 2024 EDITION. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. DOI: 10.2771/9420236.
3. Strategic Plan For Aquaculture Economic Development. A Report by the Subcommittee on Aquaculture Committee on the Environment of the National Science and Technology Council. December 2024.
4. Пикало О. Імпортозаміщення. Уряд ініціює перехід на українські продукти харчування, почнуть з риби. URL: <https://surl.lt/utqyqk>
5. A Strategy for the Sustainable Development of European Aquaculture. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT. Brussels, 19.9.2002 COM(2002) 511 final.
6. Building a sustainable future for aquaculture A new impetus for the Strategy for the Sustainable Development of European Aquaculture. 2009. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL. Brussels, 8.4.2009 COM(2009) 162 final.
7. Strategic Guidelines for the sustainable development of EU aquaculture. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Brussels, 29.4.2013 COM(2013) 229 final.
8. Strategic guidelines for a more sustainable and competitive EU aquaculture for the period 2021 to 2030. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Brussels, 12.5.2021 COM(2021) 236 final.
9. Letter of SATS to Congress.
10. House Hearing Demonstrates Bipartisan Interest in Growing U.S. Aquaculture. URL: <https://surl.lu/nwlvsg>
11. Перевідні коефіцієнти. URL: <https://surl.li/sjwmia>

12. Trout sales gather momentum. URL: <https://surl.li/saboxa>
 13. OECD/FAO (2024), OECD-FAO Agricultural Outlook 2024-2033, OECD Publishing, Paris/FAO, Rome. <https://doi.org/10.1787/4c5d2cfb-en>.
 14. Sturgeon meat and other by-products of caviar: production, trade and consumption in and outside the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. DOI:10.2771/18974.
 15. Portion trout in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. DOI:10.2771/98441.
 16. Large trout in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. DOI:10.2771/279177.
 17. FEAP Production report 2024 V1.0. Prepared by the FEAP secretariat (22 January 2025). URL: <https://feap.info/data-home/data/>
 18. European price report. URL: <https://surl.li/zlfxft>
 19. European Commission, Joint Research Centre, Scientific Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF) – The 2024 Aquaculture Economic Report (STECF-24-14), Nielsen, R., Llorente, I., Virtanen, J., and Guillen, J. editor(s), Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2025. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/5049952>, JRC140767.
 20. URL: <https://www.tridge.com/news/soon-a-huge-amount-of-money-will-be-spent-on-fish>
 21. FAO. 2024. The State of World Fisheries and Aquaculture 2024. Blue Transformation in action. Rome. URL: <https://doi.org/10.4060/cd0683en>
 22. Guillen, J., Asche, F., Carvalho, N., Polanco, J.M.F., Llorente, I., Nielsen, R., Nielsen, M., Villasante, S., 2019a. Aquaculture subsidies in the European Union: evolution, impact and future potential for growth. *Mar. Policy* 104, 19–28. URL: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2019.02.045>.
- [23] Preserving heritage, boosting sustainability: Biharugra’s fishpond in Hungary. URL: https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/news/preserving-heritage-boosting-sustainability-biharugras-fishpond-hungary-2025-04-11_en

24. Guillen, J., Asche, F., Borriello, A., Carvalho, N., Druon, Jean-Noel., Garlock, T., Llorente, I., Macías, D. (2024). What is happening to the European Union aquaculture production? Investigating its stagnation and sustainability. *Aquaculture*. 596. 741793. 10.1016/j.aquaculture.2024.741793.

25. Richard Newton, Wenbo Zhang, Zhaoxing Xian, Bruce McAdam, David C. Little. Intensification, regulation and diversification: The changing face of inland aquaculture in China. *Ambio* 2021. 50. 1739–1756 URL: <https://doi.org/10.1007/s13280-021-01503-3>

Додаток А

Вихідні дані та рибоводно-біологічні нормативи годівлі кларієвого сома для
розрахунку економічної ефективності

Маса риби	Вид корму	Фракція корму, мм	Кормовий коефіцієнт	Виділення азоту у воду на 100 кг корму
до 50 мг	Skretting Nutra HP	0,3	0,5	не враховується
50– 1 000 мг	Skretting Nutra HP	0,8	0,6	не враховується
1–50 г	Aller Performa	1,3–1,5	0,7	2,3 кг
50–500 г	Aller Bona Float	3 мм	1,1	4,05 кг
500– 1 000 г	Aller Bona Float	4,5 мм	1,3	5,28 кг

Додаток Б

Дозування стартових кормів виробника «Біомар» рецепту ІНЦІО Плюс, %
корму (кг корму на 100 кг риби/день)

Розмір риби		Розмір гранул, мм	Температура									
г	см		2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
0–0,5	0–4	0,5	2,17	2,64	3,16	3,7	4,23	4,71	5,07	5,2	4,94	4,09
0,4–3	3–7	0,8	1,46	1,78	2,13	2,49	2,85	3,17	3,41	3,49	3,32	2,75
1,5–5	5–8	1,1	1,21	1,47	1,76	2,06	2,36	2,62	2,82	2,89	2,75	2,28
4–15	7–11	1,5	0,91	1,11	1,33	1,55	1,78	1,98	2,13	2,18	2,08	1,72
10–50	10–16	2	0,69	0,84	1	1,18	1,35	1,5	1,61	1,65	1,57	1,3

Джерело: Технологічна схема вирощування лососевих від риби у Державна установа Рибоводно-форелевий завод «Лопушно»

Вихідні дані та рибоводно-біологічні нормативи розведення і вирощування
райдужної форелі у рибницьких господарствах

Показники	Одиниця виміру	Норматив
Витримування плідників і ремонту в ставках		
Вік плідників		
самки	років	4–6
самці		3–5
Маса плідників (у донерестовий період)		
самки	кг	0,8–3
самці		0,5–1,5
Співвідношення самок і самців		
3:1		
Резерв плідників		
самки	%	50
самці		10
Щорічна заміна плідників		
%		
25–30		
Чисельність ремонтної групи відносно до маточного стада		
%		
200		
Площа маточного і ремонтного ставка (нагульного)		
м ²		
150–600		
Глибина ставка		
м		
1,2		
Витрати води		
л/хв		
2		
Водообмін у ставках		
год.		
2		
Щільність посадки плідників:		
маса 1–2 кг, не більше	шт./м ²	1
маса 2–3 кг, не більше		0,3
Щільність посадки ремонтної групи:		
однорічок, не більше	шт./м ²	50
дворічок, не більше		25
триліток, не більше		10
Температура води в період нагулу плідників:		
оптимальна	°C	12–16
допустима		5–20
Температура води в період нагулу ремонтних груп:		
оптимальна	°C	16–18
допустима		5–22
Вміст розчиненого у воді кисню:		
оптимальна	мг/л	9–11
допустима		7–15
Відхід за період нагулу:		
плідників	%	5
ремонтну		5–10
Площа переднерестових ставків, басейнів, не більше		
м ²		
100		
Глибина		
м		
0,8–1		
Водообмін		
хв		
20		
Щільність посадки, не більше		
шт./м ²		
25		
Джерело: Технологічна схема вирощування лососевих від риб у ДУ Рибоводно-форелевому заводі «Лопушно»		

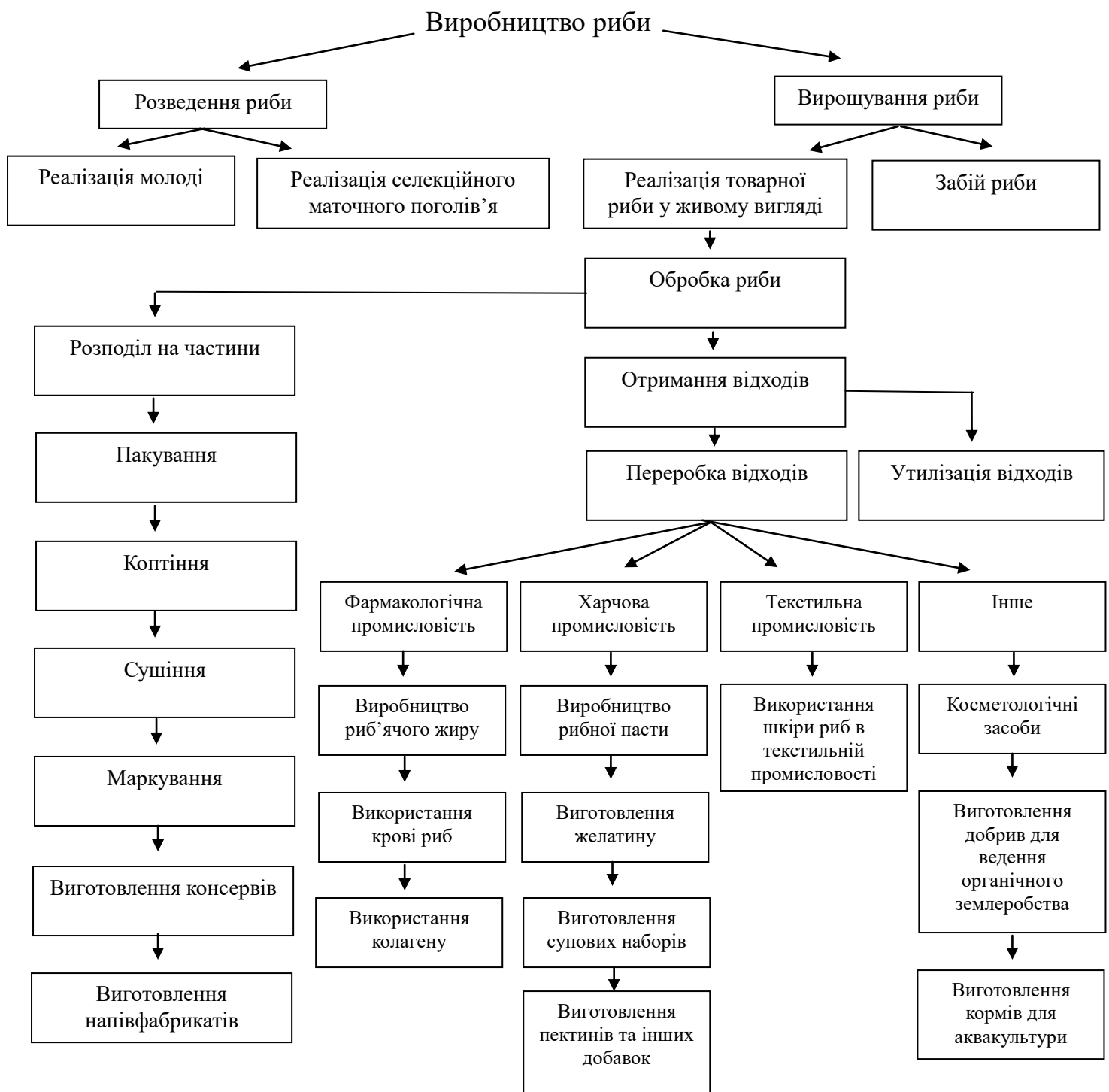

Рисунок 1 – Технологічна схема переробки рибної продукції з використанням механізмів створення продуктів з доданою вартістю

Узагальнені показники рибопродуктивності рибогосподарських підприємств
України за даними статистичної звітності за формою № 1А-аквакультура (річна)
за 2023 рік

Показник	Одиниця виміру	Кількість
Наявність маточного стада на господарстві:		
Кларієвий сом	шт.	–
Райдужна форель		18 429
Отримано ікри:		
Кларієвий сом	тис. шт.	128
Райдужна форель		3 286,05
Отримано личинки:		
Кларієвий сом	тис. шт.	80,63
Райдужна форель		4 439
Отримано молоді риб:		
Кларієвий сом	тис. шт.	72,4
Райдужна форель		2 296,85
Вироблено товарної продукції:		
Кларієвий сом	шт.	134 677
Райдужна форель		598 158
Витрачено кормів:		
Кларієвий сом	кг	64 928
Райдужна форель		398 884
Реалізовано товарної продукції:		
Кларієвий сом	кг	84 977
Райдужна форель		251 907,98
Виручка від реалізованої продукції:		
Кларієвий сом	грн	130 606 13,00
Райдужна форель		41 829 495,67
Реалізація молоді риби:		
Кларієвий сом	кг	–
Райдужна форель		791 520
Виручка від реалізації молоді риб:		
Кларієвий сом	грн	-
Райдужна форель		227 776
Реалізація харчової ікри:		
Кларієвий сом	кг	–
Райдужна форель		140
Виручка від реалізації харчової ікри:		
Кларієвий сом	грн	–
Райдужна форель		262 566
Джерело: Статистична форма 1А-Аквакультура (річна) за 2023 рік		

Вихідні дані та рибоводно-біологічні нормативи щодо вирощування кларієвого сома в рециркуляційних аквакультурних системах

Показник	Одиниця виміру	Нормативи
Вік плідників (самки, самці) під час нересту:		
перший	місяців	12
другий	місяців	14
Маса плідників (у донерестовий період):		
самки	кг	1–1,5
самці		1–1,5
Співвідношення самок і самців		1:1
Резерв плідників (самки, самці)	%	100
Середня маса ремонтної групи під час відбору:		
перший відбір	г	40–60
другий відбір		400–500
третій відбір		800–1 000
Площа маточних басейнів для ремонтної групи	м ²	3–5
Рекомендована глибина басейну	м	0,8–1
Час водообміну в басейні	Хв.	60–80
Щільність посадки риби:		
ремонтна група	кг/м ³	100–120
плідники		80–100
Температура води при нагулі плідників та в переднерестовий період	°С	26–28
Наявність розчиненого у воді кисню	мг/л	не менше 2
Гранично допустима концентрація речовин у воді:		
амонійний азот	мг/л	до 10
нітрити		до 1
нітрати		до 100
завислі частини		до 30
рН		6–8
Відхід ремонтного молодняка масою від 50 до 500 г	%	1–5
Відхід за час відгодівлі плідників		1–5
Відхід під час переднерестового періоду		1–5
Відхід за період нересту:		
самки	%	5
самці		100
Відтворення кларієвого сома		
Доза гіпофізарних ін'єкцій самкам:		
попередня	мг/кг	0,3–0,5
остаточна		3–4
Період між ін'єкціями	год.	12
Кількість сперми на 1 кг ікри	мл	3–5 (від трьох самців)
Запліднення ікри	%	50–70
Спосіб запліднення		сухий
Робоча плодючість	тис. шт./кг	60–100
Маса заплідненої ікринки	мг	не менше 1–1,1
Об'єм еякулята	мл	2,5–3,5
Тривалість поступального руху сперміїв	бали	4–5
Колір сперми (молоки)		біла, кремова

Концентрація сперми (молоки)		густа (вершково видна)
Інкубаційний цех		
Тип інкубаційного апарата		лотковий
Витрати води на 1 кг ікри	л/хв	8-10
Температура води	°С	26-28
Вміст кисню	мг/л	не менше 5
Тривалість інкубації	Год.	22-24
Освітлюваність апаратів		затемнені
Глибина шару води	см	5-10
Вихід вільних ембріонів	%	45-65
Вимоги до середовища для витримування вільних ембріонів:		
температура	°С	26-28
вміст кисню	мг/л	не менше 5
амонійний азот		не більше 4
нітрити		0,2
нітрати		до 50
рН		6,5-7,5
Підрощування личинок		
Щільність посадки	тис. шт./м ³	100-200
Водообмін	хв.	80-100
Глибина води	см	10-15
Світловий режим		затемнення
Час до виходу на «плав»	год.	48-72
Швидкість течії води	см/с	1-3
Підрощування личинок до маси 20-50 мг	діб	10
Вживаність	%	75-80
Корм		науплії артемії саліна
Норма годівлі	%	100-80
Частота годівлі на добу	рази	12-24
Вирощування молоді масою до 50 мг:		
Щільність посадки	тис. шт./м ³	50-100
Об'єм басейну	м ³	0,5-1
Глибина води	см	15-20
Водообмін	л/хв	80-100
Температура	°С	26-28
Вміст кисню	мг/л	не менше 5
Амонійний азот		не більше 4
Нітрати		0,2
Нітрити		до 50
рН		6,5-7,5
Вирощування молоді від 50 мг до 1 г		
Тривалість періоду	діб	20
Щільність посадки	тис. шт./м ³	35
Швидкість течії	см/с	3-5
Вихід рибпродукції	кг/м ³	25-30
Об'єм басейну	м ³	0,5-1
Глибина води	см	20-30
Водообмін	хв.	80-100
Температура	°С	26-28
Вміст кисню	мг/л	не менше 5
Амонійний азот		не більше 4

Нітрити		0,2
Нітрати		до 50
pH		6,5–7,5
Вирощування молоді масою від 1 до 50 г		
Тривалість періоду	діб	40
Виживаність	%	85–90
Сортування:		
перше	г	4–6
друге		20–30
Вихід рибпродукції	кг/м ³	до 100
Щільність посадки	тис. шт./м ³	2–2,5
Водообмін	хв.	60–80
Глибина води	см	40–50
Температура води	°С	26–28
Вміст кисню:		
до маси риби 25–30 г	мг/л	не менше 5
більше 25–30 г		не менше 2
Амонійний азот		не більше 6
Нітрити		0,3
Нітрати		до 60
pH		6,5–7,5
Вирощування риби масою від 50 до 500 г		
Тривалість періоду	діб	50
Виживаність	%	90–95
Сортування:		
перше	г	50
друге		250–300
Вихід рибпродукції	кг/м ³	до 200
Щільність посадки	шт./м ³	350–400
Водообмін	хв.	80–120
Глибина води	см	60–80
Температура води	°С	26–28
Вміст кисню:		
Амонійний азот	мг/л	не менше 2
Нітрити		не більше 8
Нітрати		0,3
Нітрати		до 80
pH		6–8
Вирощування товарної риби масою до 1 кг		
Тривалість періоду	діб	50
Виживаність	%	95–98
Сортування:		
перше	г	500
друге		при реалізації
Вихід рибпродукції	кг/м ³	до 350
Щільність посадки	шт./м ³	300–350
Водообмін	хв.	80–120
Глибина води	см	80–120
Температура води	°С	26–28
Вміст кисню:		
Амонійний азот	мг/л	не менше 2
Нітрити		не більше 10
Нітрати		0,4
Нітрати		до 100
pH		6–8

Наукове видання

Комплексні рішення імпортозаміщення продукції аквакультури України в
умовах продовольчих викликів

Методичні рекомендації

Шарило Ю. Є., Поплавська О. С., Шевель О. О., Герасимчук В. В.,
Вдовенко Н. М., Плічко В. Ф., Дмитришин Р. А., Заленська Є. А.

Підписано до друку 23.02.26

Формат 60x84\8

Ум. друк. арк. 3,1

Наклад 50 прим.

Зам. № 260032

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041 тел.: 527-81-55